Kazlıçeşme Bektaşi Tekkesi Ve Vakfiyesi

Fahri Maden*

Öz

Kazlıçeşme Bektaşi tekkesinin menşei Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarına veya İstanbul'un fethine kadar geri götürülmektedir. Rivayete göre tekke bir Horasan ereni olan Eryek (Erikli) Baba tarafından tesis edilmiştir. Ancak tekkenin tarihini aydınlatan vesikalar 18. yüzyılın ikinci yarısından daha geri gitmemektedir.Buna göre Şem'î Ebubekir Ağa tarafından inşa ettirildiği tespit edilen tekkede 1826'ya değin Şütürşumar Mehmed Baba ve Hüseyin Baba postnişinlik yapmıştır. 1826 yılında Yeniçeri ocağıyla birlikte Bektaşiliğin de yasaklanması üzerine Kazlıçeşme tekkesi yıktırılmış, tekrar inşa edilip faaliyete geçirilmesi için uzun süre beklemek gerekmiştir. Tekke muhtemelen Sultan Abdülmecid dönemi sonu, Sultan Abdülaziz dönemi başında Perişan Mehmed Ali Baba'nın gayretiyle yeniden kurulmuştur. 1925 yılında tekke ve türbelerin kapatılışına kadar faaliyetlerini devam ettiren Kazlıçeşme tekkesi günümüzde restore edilerek halkın istifadesine sunulmuş ve önemli bir inanç merkezi haline getirilmiştir. Bu çalışmada Kazlıçeşme tekkesinin tarihi serüveni, vakfiyesi, postnişinleri ve haziresi ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yedikule, Kazlıçeşme, Bektaşilik, Eryek (Erikli) Baba, Perişan Baba.

The Kazlıçeşme Bektaşi Lodge and Its Foundation Document

Abstract

In this study, the historical adventure of the Kazlıçeşme dervish lodge, foundation, its treasures and sheikhs are discussed. It is possible to trace back the origin of the Kazlıçeşme Bektashi dervish lodge to the founding years of the Ottoman Empire, or to the conquest of Istanbul. According to legend, the dervish lodge was established by Eryek (Erikli) Baba, a sufi of Khorasan. However, records that illustrate the history of the dervish lodge do not go further than the second half of the eighteenth century. According to these records, the dervish lodge was built by Şem'î Ebubekir Aga, and both Şütürşumar Mehmed Baba and Hüseyin baba served as sheikhs. In 1826, as a result of the ban on Bektashi and the Janissary corps, the Kazlıçeşme dervish lodge was demolished, and a long time passed before it was rebuilt and become operational once more. The dervish lodge, was probably reestablished due to the efforts of Perişan Mehmed Ali Baba, probably at the end of Sultan Abdülmecid's reign or at the beginning of the reign of Abdulaziz. Up until 1925 and the abolition of dervish lodges and shrines the Kazlıçeşme dervish lodge continued to operate. Today it is restored and given vback to the public and it has become an important religious center.

Key Words: Yedikule, Kazlıçeşme, Bektashism, Eryek (Erikli) Baba, Perişan Baba.

* Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. Kastamonu/TÜRKİYE. fahrimaden@kastamonu.edu.tr

Giriş

İstanbul ve çevresindeki Bektaşi tekkeleri ya kuruldukları yerin ya da kurucularının adıyla anılmaktadırlar. Kazlıçeşme'deki tekke de bunlardan biridir. Kazlıçeşme, İstanbul'da sur dışında Yedikule'nin karşısına düşen semtin adıdır. Tekke bugün Zeytinburnu ilçesinde Demirhane caddesindeki ünlü Kazlıçeşme'nin hemen arkasındaki Zâkirbaşı sokağında numara 3'te yer almaktadır. 19. yüzyıl kayıtlarında tekkenin bulunduğu mevki "Yedikule kapısı haricinde Kazlıçeşme nâm mahalde Otakçılar mahallinde" şeklinde ifade edilmektedir (BOA, EV.MKT: 3350/100; BOA, EV.MKT: 2404/60).

Bölgedeki Bektaşi tekkelerinin en meşhurlarından olan bu tekke, tarihi boyunca çeşitli isimlerle anılmıştır. Bunlar Yedikule tekkesi, Eryek Baba dergâhı ve türbesi (BOA, EV.MKT: 3350/100), Şüturşümar (Devegüden) Mehmed Baba tekkesi, Seyyid Mehmed Baba (Tanman 1994: 242), Perişan Baba tekkesi (Aşkar 2000: 160; Şehsuvaroğlu 2005: 268), Şeyh Mehmed Ali Baba tekkesi (Hacı İsmail Beyzâde Osman Bey 1304: 74), Mustafa Baba tekkesi (VGMA, Defter nr.1860-2A: 60, 113), Şeyh Küçük Abdullah Baba tekkesi (Şapolyo 2004: 364)[1] ve Zakirbaşı tekkesi gibi (Yüksel 1997: 48-49; Koca 2005: 175-176).

Kazlıçeşme'deki Bektaşi tekkesinin tarihi Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarına veya İstanbul'un fethine kadar götürülmektedir.[2] Zira tekkeyi ilk defa kurduğu kabul olunan Eryek (Erikli)[3] Baba hakkındaki rivayetler bu tarihlere kadar götürülmektedir. İlk rivayete göre Eryek (Erikli) Baba, Orhan Gazi döneminde Horasan'dan Anadolu'ya gelen ve Bursa'nın fethinin ardından Maltepe'deki Osmanlı-Bizans savaşına katılan gazi erenlerdendi. Bir diğer rivayete göre ise bu zatın asıl ismi Seyyid Muhammed Saineddin olup İstanbul'un fethine iştirak etmiştir. Bir Horasan ereni olduğu anlaşılan Eryek (Erikli) Baba'nın İstanbul'un fethinden sonra Kazlıçeşme'de tekkesini kurduğuna inanılmakta ve bu zatın türbesinin tekkenin bahçesinde olduğu kabul edilmektedir.

Eryek Baba'nın büyük mezarında kitabesiz ve Bizans'tan kalma silindir biçiminde "ikonostasis" adı verilen iki büyük sütun bulunmaktadır. Bu tür büyük mezarlar (baş ucu ile ayak ucu arası 3 m kadar) ve şahideleri, İstanbul'daki sahabe ve Fatih dönemine ait yatırlarda da sıkça rastlanan bir durumdur (Yüksel 1997: 49-50; Vatin- Zarcone 1997: 79-80). Bu itibarla Fatih dönemine ait olması ihtimali kuvvetlidir. Ayrıca Eryek (Erikli) Baba'nın Hacı Bektaş Veli'nin ilk halifelerinden olduğu, İmam Musa Kazım soyundan geldiği rivayetler arasındadır. "Eryek" isminin tasavvufta ehl-i beyt sevgisine ulaşmak anlamına geldiği belirtilmektedir. Halk arasında ise, hamile bir kadının canı erik isteyince kış ortasında erik yetiştirmesi kerametine istinaden Erikli Baba'ya bu ismin verildiği söylenmektedir. Balım Sultan ve Otman Baba erkannamesinde, Eryek (Erikli) Baba için İstanbul'un gözcülerinden olduğu ve tekkesinin on iki büyük tekkeden biri olduğu belirtilmektedir (Koca, *a.g.e*, s.176-177).

Hayatı ve kişiliği hakkında menkıbelerden başka bir şey bilinmeyen Eryek (Erikli) Baba'nın Osmanlı Devleti'nin fetih ve kolonizasyon faaliyetlerine katılan Ahi, Kalenderi veya Abdalan zümrelerinden birine mensup gazi-dervişlerden olduğu, ancak daha sonra pek çok benzerindeki gibi tekkesine Bektaşilerin sahip çıktıkları ihtimal dahilindedir (Tanman 1994: 242). Evliya Çelebi 17. yüzyılda Kazlıçeşme'de üç tekke bulunduğunu haber vermekte, ancak bunlar arasında Eryek (Erikli) Baba tekkesinin bulunup bulunmadığını tespit edilememektedir (Evliya Çelebi 1314: 391).

Mücerred Babagân'a özgü olarak bilinen (Noyan 2002: 192) Kazlıçeşme'deki Bektaşi tekkesi hakkında elimizdeki tarihi kayıtlar 18. yüzyılın sonlarından itibaren başlamaktadır. Tekkede bu dönemde Ahmed Baba (ö.1787)'nın meşihat görevini yürüttüğü tespit edilmektedir (Işın 1994: 135; Tanman 1994: 242). Bununla birlikte Kazlıçeşme tekkesi 1784 tarihli İstanbul'a ait tekke listesinde yer almamaktadır (Çetin 1981: 584-590).

Tekke haziresinde yer alan mezar taşlarına göre tekkenin banisi Bektaşi tarikatından Şem'î Ebu-

1 Topkapı'da bulunan ve aynı ismi taşıyan tekke ve şeyhle karıştırılmamak için Kazlıçeşme tekkesi postnişini Abdullah Baba, "Küçük" unvanıyla anılmıştır. Şevki Koca, Bektâşîlik ve Bektâşî Dergahları, İstanbul 2005, s.184.

2 Kocadağ tekkenin kuruluş tarihini Sultan II. Bayezid dönemi olarak göstermektedir. Ona göre Kazlıçeşme tekkesi Balım Sultan'ın İstanbul'a geldiği yıllarda kurulmuştur (Kocadağ 1998: 269).

3 Eryek Baba ismi Arabi harflerle yazılışının ayrı olması dolayısıyla yanlışlıkla Erikli Baba şeklinde okunmuş ve Erikli Baba olarak kullanılmıştır. Ancak Topkapı Sarayı'nda bulunan eski bir yazmada İstanbul'da yer alan ünlü türbe ve kabirler sıralanırken "Eryek" şeklinde harekelendiği bildirilmektedir. Ayrıca bu zatın ismi "Eyrek", "Erdik" şeklinde de telaffuz edilmiştir (Yüksel 1997: 48-49).

bekir Ağa (ö. 1824)'dır.[4] Yine tekke haziresindeki hüseynî taclı mezar taşına göre sözünü ettiğimiz dönemde tekkede Seyyid Mehmed Baba postnişinlik yapmış olup vefat tarihi 1799-1800 tarihidir.[5] Tekke 1826'ya kadar "Şütürşumar (Devegüden)" lakabı verilen Seyyid Mehmed Baba'nın adıyla anılmaktadır.[6] Keza İstanbul Atatürk Kitaplığı'nda, Osman Ergin Yazmaları nr.161 ve 1825 tarihli İstanbul Tekke, Hangâh ve Zaviyeleri ile ilgili mecmuada "Yedikule kapısı haricinde vaki Şûtûrşümar (Devegüden) Mehmed Baba dergâhı" kaydı bulunmaktadır (Vatin-Zarcone 1997: 80-81).

İstanbul Bektaşiliğinin önemli merkezlerinden biri olan Kazlıçeşme tekkesinin başına Mehmed Baba'nın ardından Hüseyin Baba geçmiş ve 1826 yılına kadar meşihat görevini sürdürmüştür (Işın 1994: 135).

Tekkenin Kapatılması ve Yıktırılması

Kazlıçeşme tekkesinin Yeniçerilerin görev alanlarından biri olan Yedikule Hisarı yakınında bulunması tekkenin Yeniçerilik-Bektaşiliğin kaynaştığı bir merkez durumuna getirmiştir (Tanman 1994: 242). Yeniçeri ocağıyla temasından dolayı mücerredlik erkânının yürütüldüğü (Işın 1994: 135) tekke aynı hususun bir sonucu olarak 1826 tarihinde bir felaketle karşılaşmıştır. Zira Yeniçeri ocağının ortadan kaldırılmasından sonra 8 Temmuz 1826'da toplanan meşveret meclisinde Bektaşiliğin de yasaklanması, İstanbul'dan başlayarak Bektaşi tekkelerinin yıktırılması ve tekkelerde bulunan Bektaşilerin sürgün edilmeleri kararı alınmıştır (BOA, HAT, 290/17351). Her ne kadar Bektaşiliğin yasaklanması onların Yeniçerilere "müstenid" olmalarından kaynaklanmış ve siyasi bir karar olarak ortaya çıkmışsa da uygulamada Bektaşilerin dini kurallara uymadıkları ileri sürülmüştür (BOA, Mühimme-i Asakir-i Defteri, nr.26: 15). Bu süreçte yıktırılan İstanbul tekkelerinden biri de Kazlıçeşme tekkesidir. İstanbul'daki Bektaşî tekkelerinin kapatılmasına 10 Temmuz 1826'da başlanmıştır (Esad Efendi 1243: 211).

İstanbul'daki tekkelerin kapatılması için ilmiyeden temayüz etmiş kişiler ile kapıcıbaşılıktan gönderilen memurlardan bir heyet oluşturulup, bu heyet ile tekkelerin gizlice basılması, tekkede bulunan şeyh ve müridler tutuklanarak Darphane'ye hapsedilmeleri istenmiştir (BOA, HAT: 500/24493). Ayrıca İstanbul ve Üsküdar'da yıktırılacak tekkelerinin eşya, arsa ve diğer mülklerinin vakıf olanlarının ilgili vakıflara dahil edilmesi, mülk olanların varislerine bırakılması, varisleri yoksa hazineye aktarılması emredilmiştir (BOA, HAT: 293/17453). Kazlıçeşme tekkesini kapatmaya ve yıktırmaya hâcegân divanından ve mektubi defteri hülefâsından Seyyid İbrahim Nazif Efendi ile hassa mimarı halifelerinden Tahir Efendi memur edilmiştir (BOA, MAD, 9766: 338).

Kazlıçeşme'deki tekkeye ulaşan devlet görevlileri önce tekkede bulunan Bektaşileri tutuklayıp kontrol altına almışlardır. O sırada tekke şeyhi bulunan Hüseyin Baba iki müridiyle birlikte Hadim'e sürgün edilmiştir (Esad Efendi 1243: 211-212; Ahmed Cevdet Paşa 1309: 183).[7] Ardından tekke binası yıktırılıp[8] ortaya çıkan etrafı taş duvarla çevrili 390 dönümlük arsasına el konulmuştur. Bu arsa üzerinde bulunan Eryek (Erikli) Baba ve Mehmed Baba türbeleri ve diğer mezarlar bırakılmıştır (BOA, MAD, 9766: 338; BOA, MAD, 9731: 406; Hasluck 1973: 517; Tanman 1994: 242). Kazlıçeşme'deki tekkenin yıktırılması üzerine ortaya çıkan enkaz ve taşlar ise açık artırmayla Ağustos 1826'da 300 guruşa cânib-i mirîden Nuri isimli bir şahsa satılmıştır (BOA, MAD, 9766: 338; BOA, MAD, 9731: 406; BOA, MAD, 9773: 177). Yine yapılan incelemede tekkenin Sultan Bayezid Veli vakfına bağlı, senelik 120 akçe geliri olan 12 dönüm arsası bulunduğu anlaşılmış, bu arsa tekrar adı geçen vakfa bağlanmıştır (BOA, MAD, 9766: 338; BOA, MAD, 9731: 406).

4 Şem'î Ebubekir Ağa'ya ait Hüseyin tâclı mezar taşı kitabesi şu şekildedir: "sâlik-i şehrâh-ı Bektaşiyyeden Şem'î Ebubekir Ağa-yı hayr-intimâ yapdı bu dergâhı evvel ba›dezîn eyledi bir dâr-ı bâkî iştirâ sıhhatinde ya›ni ta›mîr eyledi kabrini ol zübde-i ehl-i tâkî böyle lazımdır kişiye intibâh yohsa dünya varlığı ömrüm hebâ nûr-ı tevhîd ile tenvîr eylesin hazreti Allah kabrin dâ'imâ sene 1239 (1823-1824)". Vatin-Zarcone 1997: 102).

5 Seyyid Mehmed Baba'ya ait mezar taşı kitabesi şu şekildedir: "yâ hû merhûm ve mağfirun lehâ ilâ rahmeti rabbihi'l-gafur Es-Seyyid Mehmed Baba ruhı için el-fatiha sene 1214 (1799-1800)" (Vatin-Zarcone 1997: 92).

6 "Yedikule'de Mehmed Efendi tekyesi..." (BOA, MAD, 9731: 406).

7 Ahmed Lütfi Efendi ve Ahmed Rıfkı Baba, Hüseyin Baba'nın Birgi'ye sürgün edildiğini belirtmektedirler. (Ahmed Lütfi Efendi 1290: 151; Ahmed Rıfkı 1328: 65). Hüseyin Baba'nın sürgün sonrası akıbeti ve ne zaman nerede vefat ettiğine ilişkin elimizde her hangi bir bilgi bulunmamaktadır. Dönemin şahitlerinden Emin Efendi deHüseyin Baba'nın sürgün edildiğini ve "sanki düğüne gider gibi" sürgün yerine gittiğini ifade etmektedir (Emin Efendi 1305: 71).

8 Hadîkatü'l-Cevâmi'ye göre tekke 1827 yılında yıkılmıştır (Ayvansarâyî Hüseyin Efendi-Alî Sâtı Efendi-Süleymân Besîm Efendi, 2001: 301).

Tekkenin Yeniden İnşası: Perişan **Mehmed Ali Baba**

Kazlıçeşme tekkesi Sultan II. Mahmud dönemini yıkık olarak geçirdikten sonra, Perişan Mehmed Ali Baba tarafından yeniden ihya edilmiş ve eski canlılığına kavuşmuştur. Tekkenin Perişan Baba eliyle yeniden bina edilmesi Sultan Abdülmecid döneminde 1853-1854 tarihlerinde vuku bulmuştur.[9] Bu sebeple tekke "Perişan Baba tekkesi" olarak da bilinmekte ve Perişan Mehmed Ali Baba'nın tekkenin banisi olduğu mezar taşında da belirtilmektedir.

Kazlıçeşme tekkesini yeniden canlandıran Perişan Mehmed Ali Baba başta Ahmed Rıfkı'nın "Bektaşi Sırrı" eseri olmak üzere birçok kaynakta Konyalı Perişan Hafız Ali Baba ile karıştırılmıştır. Her iki şahsın da "Perişan" lakabını taşıması bu karışıklığın ortaya çıkmasına neden olmuştur.[10] Bu isim karışıklığının ilk kaynağı olan Ahmed Rıfkı'nın "Bektaşi Sırrı" kitabında, dedebabaların kronolojik listesi verilirken Konyalı Perişan Hafız Ali Baba'nın Hacı Hasan Baba'dan sonra Hacı Bektaş Veli tekkesinde posta geçtiği, bir müddet sonra ise vefat ettiği ve Yedikule civarındaki Kazlıçeşme tekkesinde medfun bulunduğu ifade edilmiştir (Ahmed Rıfkı 1328: 122-123). Böylece Ahmed Rıfkı, Hacı Bektaş Veli tekkesi postnişini Konyalı Hafız Ali Baba ile Kazlıçeşme tekkesi postnişini Perişan Mehmed Ali Baba'yı birbirine karıştırmış, daha sonraki kaynaklar bu bilgiye dayanarak aynı hatayı devam ettirmişlerdir (Yüksel 1997: 53-54; Sadettin Nüzhet 1930: 301). Keza Hafız Ali Baba Konyalı olmasına karşın, Perişan Mehmed Ali Baba İşkodralı bir Arnavuttur (Sertoğlu 1969: 340; Koca 1990: 415; Vatin-Zarcone 1997: 81). Bu durumda ortaya çıkan Konyalı ve İşkodralı olma konusu ise Bedri Noyan tarafından Hafız Ali Baba'nın aslen İşkodralı olduğu belirtilip, Konya'da Kalender Baba türbedarlığı yaptığından dolayı "Konyalı" olarak anıldığından söz edilerek çözülmeye çalışılmıştır (Noyan 2002: 193).

Oysa bu iki "Perişan" babaların ayrı ayrı kişiler olduğu posta oturuş ve ölüm tarihleriyle açıkça ortaya çıkartılmıştır. Perişan Mehmed Ali Baba'nın mezarı Kazlıçeşme'de olup 1866 tarihlidir.[11] Hafız Ali Baba ise Hacı Bektaş Veli tekkesi postnişini iken 1883 yılında vefat etmiştir (Sertoğlu 1969: 341; Koca 1990: 180; Yücer 2003: 483). Bununla birlikte iki zatın aynı kişi olduğu kabulü başka rivayetlerin doğmasına da neden olmuştur. Şöyle ki Perişan Baba, Kazlıçeşme tekkesi postnişini iken suikast tehlikesine karşı veya Mehmed Ali Hilmi Baba'nın şerrinden çekinilerek "Perişan Baba öldü" şayiası çıkartılarak tekke avlusuna 1866 tarihli boş bir mezar hazırlanmıştır.[12]

Kazlıçeşme tekkesi postnişini Perişan Mehmed Ali Baba ile dönemin İstanbul müftüsü arasında hasbihal bulunduğu rivayetler arasındadır. Anlatıldığına göre İstanbul müftüsü Baba'yı bir ziyaretinde "Âlimler Peygamberlerin varisleridir" hadis-i şerifinden söz açmış, bunun üzerine Perişan Baba "Veliler Peygamberlerin varisleridir" diyerek müftüyü uyarmıştır. Ardından müftü efendi kendisine delil teşkil eden kitapları sıralamaya başlayınca Perişan Baba, "Söze ne hacet" deyip yerden yumruk büyüklüğünde bir taş alıp, "Peygamber Efendimiz bu devirde olsa idi bu taşı sıkıp su yapardı" demiştir. Buna karşılık müftü efendi "tabii ki yapardı" buyurmuştur. Bunun üzerine Baba, "O halde siz ulema-yı umurdan sayıldığınıza göre buyurun taşı sıkıp suyunu çıkarınız" deyince müftü telaş içinde, "Ama bu imkansız" cevabını vermiştir. Bu cevabın ardından Perişan Baba taşı eline almış, sıkıp suyunu çıkararak bir bardağa doldurmuştur. Durum karşısında müftü kendisine nazar kılmasını söyleyince Perişan Baba, "İşte bu imkansızdır. Zira zât-ı âliniz mucize görüp iman ettiniz. İmanınız şüphelidir. Amma, sizi de taşraya atmayız" diyerek

9 Tekkenin 1925 yılında kapatılması sırasında postnişini bulunan Yanyalı Abdullah Baba hal tercemesinde bu tarihi Hicrî 1270 (1853-1854) olarak belirtmiştir (Yüksel 2002: 205).

10 1854 ve 1857 yıllarında Beykoz'da Akbaba türbesi türbedarı olarak da Perişan Baba adında bir zat tespit edilmekte (BOA, A.MKT.UM, 299/49; BOA, BEO.AYN. d, nr.284: 33; BOA, BEO. AYN. d, nr.287: 77) olup, 25 Mart 1866'da hala görevinin başında bulunduğu görülmektedir (BOA, MB 110/27).

11 Tekke haziresinde yer alan Perişan Mehmed Baba'nın mezar taşı kitabesi şu şekildedir: "Hû dost bânî-i în ârif-i billâh El-Hâc Mehmed Perişan Baba hazretlerinin vefâtına kendisinin söylediği târihidür esef etme tesellî bul neşr ü haşre delâlet-dür gelir diğer giden lâ-büdd felekden etme şekvâ-yı kahr-ı lütfî ü celâlîdir cemâlî ayn bi'l-mutak sefer etse eğer merdüm bıragup köhne dünyayı tutalım ten türâb oldu eğerçe murg-ı rûh ammâ karışdı çârdeh ma'sum bulup firdevs-i a'lâyı halîm veya hamîd libasün giyüb se'b'ü'l-mesânîden libâsun tâzeler tahsîl edüb ism-i müsemmayı çıkardum târihim rûşen gayn râ fâ ve cîmden kim be ihvân lâ-taknatû remzîn gözet imrûz ferdâyı sene 1283 ketebehu el-fakîr Azîz." Vatin-Zarcone 2002: 91).

12 Perişan babaların aynı kişi olduğu iddiası bu ve benzeri pek çok rivayetin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle Hacı Bektaş Veli tekkesinde postnişin çekişmeleri ve Perişan Baba-Mehmed Ali Hilmi Baba kavgası şeklinde tezahür eden bu rivayetler için bkz. Koca 1990: 178-181; Tanman 1994: 242.

bardağı müftüye uzatıp "buyurun içiniz" demiştir. Bu olaydan sonra vefat eden müftünün cenazesini Perişan Baba yıkayıp, hazırlamış ve tekkenin bahçesine defnedilmiştir (Şevki Koca 1990: 181-182).

Hafız Mustafa Baba ve Vakfiyesi

Perişan Baba'nın tekkeyi ikinci kez bina etmesinden sonra Kazlıçeşme tekkesi 1925 yılına kadar açık kalmıştır. Perişan Baba'dan sonra tekkede Hafız Mustafa Baba bin Yahya postnişin olmuştur. Hafız Mustafa Baba tekkede 4.000 guruş nükud ve bir evden oluşan bir vakıf tesis edip vakfiye düzenlemiştir (BOA, EV.MKT, 3350/100; VGMA Tekâyâ ve Zevâyâya Mahsûs Defter, nr. 109 (366): 19). Vakfın tesisi Hafız Mustafa Baba'nın sakin olduğu evde şahitler huzurunda gerçekleşmiştir. Baba vakfın tevliyeti için Mehmed Vasıf Efendi'yi tayin etmiş, Davud Paşa mahkemesi nâibi bulunan müderrislerden Bereketzâde Seyyid Mustafa Asım Efendi vakıfla ilgili hücceti imzalamıştır. Vakfedilen ev, fevkânî üç bâb oda, iki abdesthâne, bir kömürlük, bir mutfak, iki bi'r-i mâ, bir mikdar avlu ve iki sokak kapısından oluşmaktaydı. Ayrıca Mustafa Baba 4.000 guruş nakit parasını vakfederek tevliyetini evi civarında medfun olan Mehmed Baba, Seyyid El-Hâc Perişan Baba ve Eryek Ahmed Baba türbelerinde türbedâr olanlara şart koşmuştu (VGMA, Defter nr.988: 139; BOA, EV.MKT.CHT, 402/140).

Vakıf şartlarına göre burada türbedar bulunan zat vakfedilen evde ikamet edip 4.000 guruşu "rehin-i kavî ve kefîl-i melî ve lede'l-hâce ikisinden biri"ve "önü on bir buçuk hesabı üzere"istirbah edip hasıl olan gelirle senelik 12 vukıyye zeytinyağı satın alarak türbelerde her gece birer kandil yaktıracaktı. Yine elde edilen gelirden senelik 30 guruş Hacı Bektaş Veli türbesi türbedarına gönderilecekti. Ayrıca kalan gelirle her sene Muharrem ayının 10. günü vakfedilen evde aşure pişirilerek misafirlere ikram edilecek ve gerekli levazımat için senelik 320 guruş ayrılacaktı. Vakfın yönetimi hayatta oldukça Hafız Mustafa Baba'nın tasarrufuna bırakılacak; onun vefat etmesinden sonra bu göreve Hacı Bektaş Veli türbesi türbedarının inhasıyla mücerred dervişlerden ehil olanı mütevelli tayin edilecekti. Mütevelliye vakıf gelirinden senelik 20 guruş ödenecekti. Zamanla bu vakıf şartlarının yerine getirilememesi durumunda vakıf yönetimi mutlaka "fukara-i Müslimine" bırakılacaktı. Bu şartlar dahilinde Hafız Mustafa Baba vakfettiği ev ve 4.000 guruşu mütevelli tayin ettiği Mehmed Vasıf Efendi'ye teslim etmiş, ardından gerekli işlemler tamamlanarak 10 Nisan 1868 tarihinde vakıf kurulmuş ve tescil edilmiştir.[13]

Tekke haziresindeki mezar taşına göre Hafız Mustafa Baba vefat ettiği 26 Ocak 1872 tarihine kadar Kazlıçeşme tekkesinde postnişinlik yapmıştır (Vatin-Zarcone, 1997: 82).[14]

Kazlıçeşme Tekkesindeki Diğer Postnişinler

Hafız Mustafa Baba'dan sonra tekkede Gani Baba postnişin olup onun görevi çok kısa sürmüştür. Zira Gani Baba mezar taşına göre 20 Eylül 1872 tarihinde vefat etmiştir.[15] Şevki Koca'ya göre Abdülgani Baba Yakova tekkesi postnişini olup sadece mezarı Kazlıçeşme tekkesindedir (Koca 2002: 17). Ondan sonra türbedarlık ve meşihat görevini Seyyid El-Hâc Hasan Baba sürdürmüştür. Ancak "mugayir-i adâb-ı tarikat" olması sebebiyle Seyyid El-Hâc Hasan Baba görevden uzaklaştırılarak yerine 16 Şubat 1876 tarihinde Hacı İbrahim Münir Efendi ibn Mehmed Paşa getirilmiştir (BOA, EV.MKT.CHT, 437/7, 671/28, 402/140; İMEM, Defter nr.722: 73). Daha sonra tekkede Türabi Baba'nın irşad eylediği Ahmed Baba (ö. 1885)[16]ile Zikri Baba (ö. 1890)'nın[17] da görev aldığı görülmektedir. Dahiliye

13 VGMA, Defter nr.988, s.139; Vakfiye sureti ve transkripsiyonu için Belge 2'ye bakınız.

14 Hafız Mustafa Baba'ya ait Hüseynî tâclı ve teslim taşı motifli mezar kitabesi şu şekildedir: "Hû dost tarîkat-ı aliyye-i nâzenîn-i Bektaşiyyeden iş bu dergâh-ı feyz iktinâhın postnişini vasıl-ı sırr-ı hakîkat-ı Muhammedî vâkıf-ı rümûz-ı mesâlik-i haydarî arifbillah mürşid-i dilagâh ü nâ-şerr-i müveddet-i ehl-i beyt-i Resûlullah Es-seyyid Hafız Mustafa Baba hazretlerinin rûh-ı revânı şâd ola sene 1288 fî 15 Zâ Alî Rıza" (Vatin-Zarcone, 1997: 91).

15 Gani Baba'ya ait mezar taşının kitabesi şu şekildedir: "Hû dost bakma dehr-i bî-karârın varına derviş isen er karındaşınla ya Hû eyle dâ'im hasb-ı hâl ger gedâ ger şâh-sin âlemde yok bil kendini Hızır'a yoldaş olmasun tut gitmek emri muhâl işte bak Yakovalı Baba Ganîden al haber rihletün bângın tuyunca mûrg-ı rûhı açdı bâl ehl-i beyt-i hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş ile Haydar-ı safder ola yâver ana rûz-ı su'âl söyledim cevherle meylî fevtinün târihini vâsıl-ı kasr-î cinân oldu Ganî Baba bu sâl sene 1289 fi 17 B" (Vatin-Zarcone, 1997: 102-103).

16 Tekke haziresinde yer alan Ahmed Baba'nın mezar taşında, "Hû dost bu mihre gelen verdi mevâlîde duyûnun encâm kamu varı koyub Hakk dedi gitdi dil mürdesini eyledi irşad Türabi hidmetde henüz eyleme mutlak dedi gitdi destek tutub encâm kulak verdim... dünyâya esir olma sakın bak dedi gitdi bel bağladığım hidmetine eyledi makbûl Allah kuluna cümleden eşfak dedi gitdi cevher ile yaz hatmına târih dedik ey pîr nutkûnla bu Ahmed dahi yâ Hakk dedi gitdi sene 1302" ifadeleri bulunmaktadır. Vatin-Zarcone, a.g.m, s.91.

17 Tekke haziresinde yer alan Zikri Baba'nın mezar taşında, "Hû dost münhasır idi vâlâ ecrine Zikrî Şükrî Hakk erenler ede bu ârifi mihmân-ı rızâ mürşid-î kâmîl idi oldu nazardan pinhân semt-i kurba yürüdü aldı havâlet Hakka göçdü adne bu ke-

nezaretinin 1885-1886 tarihli istatistik cetveline göre o yıllarda tekkede beş derviş ikamet etmekteydi (Tanman 1994: 243). Şevki Koca, nefesleri de bulunan ve "Papaz" lakabıyla andığı Zikri Baba'nın tekkede postnişinlik yapmadığını belirtmektedir (Koca 2005: 184).[18]

Bandırmalızade Ahmed Münib Efendi'nin *Mecmua-i Tekaya* adlı eserine göre 1890 yılında Kazlıçeşme tekkesinin başında Hacı Hasan Baba bulunuyordu. Bektaşiliğin hala yasaklı olması sebebiyle de burası ayin günü perşembe olan "sureta" Nakşi tekkeleri arasında sayılmaktaydı (Bandırmalızade Ahmed Münib Efendi 1307: 13; Koçu 1961: 2447). Oysa aynı döneme ait Hacı İsmail Beyzâde Osman Bey'in kaleme aldığı *Mecmua-i Cevami*'ye göre Yedikule haricinde Kazlıçeşme'de yer alan Şeyh Mehmed Ali Baba tekkesi tarîk-i nâzeninden olup İstanbul'daki dokuz Bektaşi tekkesinden biriydi (Hacı İsmail Beyzâde Osman Bey 1304: 74).

Öte yandan Hacı Hasan Baba'nın görevde bulunduğu 1891 tarihinde tekkenin bulunduğu mahalle ahalisi tarafından bir şikayet mevzu bahis olmuştur. Şikayetin konusu postnişin efendinin tekke yakınında bulunan kabristan taşlarını tekkeye getirterek uygun olmayan yerlerde kullanması, ayrıca bu kabristanı mera haline sokup içerisinde koyun ve ineklerini otlatmasıydı. Bu şikayet üzerine yapılan araştırmada 1868-1869 tarihinde adı geçen kabristandan 3.500 arşın arsanın tekkeye ilave edilip etrafının taş duvarla çevrilerek kabir taşları çıkarılıp tekkenin abdesthane, mutfak ve bahçesi ile yeni inşa edilen çilehane ve anbarına sarf olunmuş, böylece kabristan bahçe ve bostan odalarına çevrildiği anlaşılmıştır. Yine 3.500 arşın arsanın kabristandan tekkeye ilave edildiğine dair resmi kaydının olmadığı tespit edilmiştir. Bu durumda postnişin efendiye dava açılması gerekiyor ise de buna gerek kalmadan kabir taşlarını kabristana iade etmesi, bahçe ve bostan haline getirilen 3.500 arşın kabristan arsasının vakfına geri verilmesi için meclis-i meşayih tarafından postnişin efendiye tembihte bulunulması kararlaştırılmıştır. Kabul etmemesi durumunda Müslüman kabirlerini tahrip edip üzerlerinde mübarek isimlerin yazılı olduğu kabir taşlarını helalara koyan bir şahsın postnişinlikte bırakılması caiz görülemeyeceğinden postnişinin görevden alınması için konunun meclis-i meşayihe ve oradan da evkaf idaresine havale edilmesi istenmiştir (BOA, EV.MKT, 1842/5; BOA, EV.MKT, 1721/16).

Neticede o sırada tekke şeyhi bulunan Hasan Baba çağrılarak şikayet konusu kendisine tebliğ edilmiştir. Hasan Baba tekke idaresine tayin edildiğinden beri herhangi bir inşaat faaliyetinde bulunmadığını, tekkeyi bulduğu hal üzere kullandığını, kabir taşlarını tekkeye naklettiği ihbarının doğru olmadığını, ancak tekke karşısındaki mezarlığın açık olan etrafına muhafaza duvarı yaptırdığını ve caddeye kaldırım taşı döşettiğini beyan etmiştir. Hasan Baba'nın bu ifadelerinin ardından hazine tarafından hususi bir memur tayin edilerek tekke çevresinin ve kabristanın kontrol ve keşfedilmesi yoluna gidilmiştir. Yapılan keşifte tekkenin mutfak, iç ve dış duvarları ve sair yapılarına küfeki taşından bir hayli taş konulduğu, fakat bunlarda yazı ve nakış olmadığı anlaşılmıştır. Bununla birlikte bu taşların bir kısmının ahalinin bildirdiği gibi kabristan taşlarından alındığı belirlenmiştir. Ayrıca tekkeye eklenen 3.500 arşın arsanın kabristandan ifraz suretiyle alınmayıp aslında o arsanın kabristanın tamamından ibaret olduğu ve 1868-1869 tarihinde buranın boş arsa şekline sokulduğu ortaya çıkarılmıştır. Nitekim mezkur arsanın vakfına terkedilmesi ve kabristandan alınan taşların geri verilmesi karara bağlanmıştır. Tekke şeyhi Hasan Baba'ya bir daha bu tür müdahale bulunmaması hususunda tembihte bulunulup arsa ve taşları iade etmez ise aleyhine dava açılacağı tebliğ edilmiştir (BOA, EV.MKT, 1842/5; BOA, EV.MKT, 1721/16).

Mezar şahidesine göre Hacı Hasan Baba 27 Ocak 1892 tarihinde vefat etmiş[19] ve Kazlıçeşme tekke-

merbeste-i dest u dâmen ruhunu şâd ede meydân-ı alîde Mevla destgîri ola Sultan Hacı Bektaş-ı Velî ravza-î kabrine fer vere çerağ-ı fukara dem-i sûre-î âl-i abâ bu târih eşref bula câ sâhil-i ervâhda Zikrî Baba sene 1307" ifadeleri bulunmaktadır (Vatin-Zarcone 1997: 96).

18 Mühtedî Zikri Baba'nın bir nefesi şu şekildedir:
"Bu zümre-i gül-i şâha Kızılbaşî desinler
Ol sakî-i kevser bûlar ayyasi desinler
Hoş! Fırka-i münkir bize kallaşî desinler
Dergâh-ı Ali'nin bu da bir taşı desinler
Bu râh-ı Ali Zikri ki, erkân-ı velide
Âdab ile erkân ile rûz-ı ezelide
Bu oldu bizim kısmetimiz "Kalû beli"de
Ben fahr ederim kim, bize Bektaşi desinler
Dergâh-ı Ali'nin bu da bir taşı desinler" (Mehmed Süreyya (Münci Baba), 1340: 155).

19 Vatin-Zarcone, a.g.m, s.82; Hacı Hasan Baba'ya ait Hüseynî tâclı ve teslim taşı motifli mezar kitabesi şu şekildedir: "Hû dost hakikat ü ma'rifet kânı hezâr gonca-zâr aşk kim dârende-i esrâr sübhân el-zî's-serra o keştibân-ı bahr-ı aşk idi müstagrak-ı tevhîd anun nezdinde heyçâ ü meyc idi dünya ve m-fihi zaman geçdükde zevk artar idi bezm-i visâlinde ziyâ-yı haydarî parladı vechi bedr idi güyâ Ali siret Hüseyn

sinin başına burada çok kısa bir süre postnişinlik yapacak olan Perişan Baba'dan nasipli Usturgalı Hüsnü Baba geçmiştir. Dönemin önemli Bektaşi şairleri arasında yer alana Hüsnü Baba 1892 yılı içerisinde Trablusgarp'a sürgün edilmiş ve 1894 yılında orada vefat etmiştir (Koca 2005: 184; Tanman, 1994: 243). Bu arada türbedarlık ve meşihat görevini El-Hâc Hafız Nuri Efendi devam ettirmiş, onunvefatı üzerine (İMEM, Defter nr. 738, s.186) Hacı İbrahim Münir Efendi kısa süreyle türbedarlık vazifesini idare etmiştir. Zira 3 Nisan 1892 tarihinde Hacı İbrahim Münir Efendi kendi rızasıyla Kazlıçeşme tekkesi türbedarlık ve meşihatını bu göreve ehil ve müstehak olduğu belirlenen Hafız Mehmed Nureddin Efendi bin Hüseyin'e bırakmıştır BOA, EV.MKT.CHT, 437/7; İMEM, Defter nr.738, s.186; Defter nr.722, s.73). Nureddin Efendi'nin postnişinliği sırasında daha önce mevzu bahis olan tekke yakınındaki kabristandan alınan arsa ve taşların iadesi konusu tekrar gündeme gelmiştir. Zira arsa ve taşların iadesi hususunun hayli vakit geçmesine rağmen yerine getirilmediği tespit edilerek mesele Nuri Efendi'ye tebliğ edilmiştir. Nuri Efendi kendisinin zaviyedarlığa yeni tayin edildiğini, bu münasebetle konunun mahiyetini bilmediğini, ancak meseleyi tahkik edip icabına bakacağını ifade etmiştir. Böyle olmakla birlikte Nuri Efendi'nin meseleyi sürüncemede bıraktığı anlaşılmaktadır. Keza meclis-i meşayih meselenin peşini bırakmamış, 26 Nisan 1893 tarihinde adı geçen arsa ve taşların geri verilmesi amacıyla Nuri Efendi'nin tekrar ihtar edilmesi, uymadığı takdirde aleyhine dava açılacağının kendisine bildirilmesi kararını almıştır .

5 Eylül 1898 tarihinde tekke şeyhliğinin kimsenin uhdesinde olmadığı tespit edilmekle birlikte (BOA, EV.MKT, 2404/60), 7 Ocak 1899 tarihinde Hafız Mehmed Nureddin Efendi'nin vakfiye şartları gereği hem türbedarlık hem de meşihat görevine mutasarrıf olduğu görülmektedir (BOA, EV.MKT. CHT, 607/120; VGMA, Defter nr.889, s.44). Bununla birlikte ilerleyen süreçte Hafız Mehmed Nureddin Efendi'nin çocuksuz olarak vefat ettiği tespit edilmektedir (VGMA, Defter nr.132, s.256; Defter nr. 892, s.278).İlave olarak bu dönemde Kazlıçeşme tekkesinde Bektaşi şairlerinden Hacı Hasan Baba'nın evlatlarından Ceyhuni (ö. 1886)'nin yetiştiği bilinmektedir (Tanman 1994: 243; Noyan 2002: 194.).

Bununla birlikte 31 Mart 1903 tarihinde Eryek Baba, Mehmed Baba ve Seyyid Hacı Perişan Baba türbeleri türbedarlığı ile Hafız Mustafa Baba vakfı tevliyeti görevlerineBektaşi dervişlerinden Hacı Hamdi Baba'nın getirildiği anlaşılmaktadır (VGMA, Defter nr.132, s.256; BOA, EV.MKT, 3350/100; BOA, EV.MKT.CHT, 782/33). "Nâzenin" bir zat olan Hamdi Baba 23 Eylül 1909 tarihinde kendi rızasıyla görevi Derviş Abdullah Efendi'ye devretmiştir.[20] Devir işlemi tekkedeki türbedar odasında şahitler huzurunda meydana gelmiş, Hacı Bektaş Veli tekkesi dervişlerinden Derviş Abdullah Efendi ibn İskender'in türbedarlık hizmetini yerine getirecek ehliyette olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca devir teslim işlemi yapılırken türbelerdeki mevcut eşyanın sayımı yapılarak eşyaların kaydedildiği bir defter düzenlenmiş ve bu defter murakabe kalemi idaresine teslim edilmiştir. Böylece Kazlıçeşme tekkesinin başına tekkeler kapatılmadan önce "son postnişin" olarakDerviş Abdullah Baba geçmiştir (VGMA, Defter nr.132, s.256; Defter nr.897, s.195; BOA, EV.MKT, 3350/100).[21]

Abdullah Baba, Yanyalı olup Hacı Bektaş Veli tekkesi şeyhi Feyzullah Efendi'nin halifesidir. Topkapı'daki Bektaşi tekkesi şeyhi Abdullah Baba ile

meşreb Hasan halk mürşid-i kamil dar-ı âl-i abâ ve Rabbani genç lü'lü'-i yekta çekildi âlem-i mestiye cismin gizledi hâke muhibbân dökdi yaşlar ruhu oldu vâsıl-ı Mevlâ rücû' ve rihletin verdi haber sâ'at dedi beşde ol hatta göçdi izhâr-ı velâyet eyledi mahza bu tâm târihini hâtif haber verdi dedi Mahfî hakikat bir ceng mihri heyâ Hâcı Hasan Baba sene 1309 fî 26 cemaziyelahir yevm-i Salı sâ'at beş." (Vatin-Zarcone 1997: 91.

20 VGMA, Defter nr.132, s.256; VGMA, Defter nr.897, s.195; Tekke haziresindeki mezar taşı kitabesine göre Hamdi Baba meşihat görevinden feragat ettikten kısa bir süre sonra vefat etmiştir. Mezar taşı kitabesi şu şekildedir: "Hû dost bu fenâya geldi bunca enbiya ve evliya kâffe-i seyyide ircî'i emrine etdi iktida şurdaki medfûn olan Hamdi Baba da lâ-cerem eyledi kurb-ı ilahi kün fe-kane iltica işte bu dergâhda bir mürşid-i kâmil idi hem mücerred-i pâk idi hem râh-ı Hakka rehnüma lâ-yu' add ayîn-i cemler bunda icrâ eyleyüb kâffe-i ervâh-ı ehl-i ilahi etdi pür-safa bu tarîk-i nâzeninde nâzenin bir zat idi destgiridir anun lâ-şekk Muhammed Mustafa oldu hubb-ı hânedân-ı ehl-i beyt ile müdâm nâ'il-i iltâf ve ihsan ilâ el-mürtezâ çıkdı bîst ü heşt sarf ile Harâbi târihi göcdü vuslat etdi Hakka mutlaka Hamdi Baba sene 1327." (Vatin-Zarcone 1997: 90).

21 "...Yedikule haricinde Kazlıçeşme kurbunda kain Perişan ve Eryek Baba Efendilerin dergâh ve türbeleri türbedârlık ciheti uhdesine tevcih buyurulan Derviş Abdullah Efendi ibn İskender sulehâdan ve iffet ve istikâmetle muttasıf olub cihet-i mezkûrenin vazifelerini îfâya her vechile muktedir olduğunu tasdîken iş bu ilmuhaber memhûre tasdîk kılındı fî 16 Ramazan sene 327 fî 18 Eylül sene 325." (BOA, EV.MKT, 3350/100); "...mûmaileyh Derviş Abdullah Efendi sâbıkü'z-zikr türbedarlık hidmetini ibkaya muktedir ve erbâb-ı istikametten idüğü..." (İMEM, Defter nr.767, s.57).

karıştırılmamak için "Küçük Abdullah Baba" olarak anılmıştır (Koca, 2005: 184). 1939 yılında vefat eden[22] Küçük Abdullah Baba'nın postnişinliği sebebiyle Kazlıçeşme tekkesi bazı kaynaklarda "Şeyh Abdullah Efendi tekkesi" olarak geçmektedir (Hasluck, *1973:* 516). Ahmed Rıfkı "Bektaşi Sırrı" adlı kitabında 1910'larda Perişan Baba tekkesi postnişini olarak Abdullah Efendi'yi zikretmektedir (Ahmed Rıfkı 1328: 124).

Küçük Abdullah Baba 26 Aralık 1918 tarihli Meclis-i Meşayihe takdim ettiği hal tercemesinde kendisini şöyle tanıtmaktadır: "Tarikat-ı Aliyye-i Bektaşiyyeden Abdullah Baba bin İskender bin Salih Efendi. Sülâle-i Hacı Bektaş-ı Veli'den, ehl-i sünnet ve tarikat-ı aliyye-i Bektaşiye'den, Hacı Bektaş-ı Veli dergahı postnişini merhum Hacı Feyzullah Baba hazretlerinden müstahleftir (hilafet almak). Yanya vilayeti dahilinde Ergiri Sancağı'nda Premedi kazasında 1290 (1873-1874) tarihinde tevellüdüm. Pederim İskender bin Salih Efendi. Selanik vilayetinde Mekteb-i Terakki ve Islahhâne Mekteplerine müdavim olup Türkçe ilimlere ve fünûna aşina oldum. Yedikule'de Sultan Mehmed Han mahallesinde, Kazlıçeşme civarında Kazlı dergâhı şerifi türbedarlığına 1328 (1910-1911) senesi muharremü'l haramında tevcih edildim" (Albayrak 1996: 73-74, 192-194; Yüksel 2002: 205). Burada Baba'nın kendisini "ehl-i sünnet" olarak takdim etmesi önemlidir (Küçük 2003: 113, 117).

Ayrıca Abdullah Baba'nın o dönem tekke kuralları ve tarikat âdabı ile ilgili verdiği bilgiler de dikkat çekicidir. Abdullah Baba meclis-i meşayihe sunduğu terceme-i hâl evrakında tarikata girecek olanlara ilahi emirlere ve dini hükümlere uyma, haramlardan sakınma konularında nasihatler yapıldığını; her akşam ve sabah namazlarında münacat ile Hz. Peygambere salâvat getirildiğini, bu ayinin ardından bir saat murakabe yapılıp gülbang-ı Muhammedî çekilerek Müslümanların selameti ve padişahın ömr-i devleti için hususi dua edildiğini; Rebiülevvel ayında Menkıbe-i Celîle-i Hatemü'l-Enbiya ve Muharrem'de Kerbela şehitleri mersiyesi okunduğunu belirtmektedir. Böylece hem Bektaşilikte hem de Kazlıçeşme tekkesinde dini hükümlere riayet edildiğini vurgulamaktadır (Yücer 2003: 498). Bunlara ilave olarak Abdullah Baba her tarikatta olduğu gibi kendilerinde de Bektaşiliğe müntesip olmayanların ayine alınmadığını ayrıca ifade etmektedir. Dahası Abdullah Baba'nın verdiği bilgilere göre Kazlıçeşme tekkesinde sanat ve ticaretle meşgul olarak geçimlerini sağlamaları, ilim ve marifet tahsil etmeleri konularında müritlere daima kuvvetli nasihat edilmekteydi. Ayrıca ilim öğrenme Bektaşilikte mukaddes vazifelerden olduğundan bazı tekkelerde müstakil dershaneler ve muallimler bulundurulup tedris ve terbiye son derece sıkı tutulmaktaydı. Tekkelerin para sıkıntısı yaşaması durumunda muhibbândan yardım toplaması caiz olup, bunun haricinde talepte bulunmak ve tarikata intisabı olmayanlardan para istenmesi yasaktı (Albayrak 1996: 73-74, 193-194; Yüksel 2002: 205).

Abdullah Baba'nın bu bilgileri verdiği 26 Aralık 1918 tarihinde Kazlıçeşme tekkesinde onun dışında Hüseyin Baba, Derviş Mehmed, Derviş Kani, Derviş Hasan ve Derviş Zülfikar isimlerinde beş derviş bulunuyordu (Albayrak 1996:74, 194; Yüksel 2002: 206). Ayrıca Kazlıçeşme tekkesinde XX. yüzyıl başlarında Kömürcü Baba ve İbrahim Baba (1911-1919) gibi türbedarların da görev yaptıkları nakledilmektedir (Kocadağ 1998: 269).

Öte yandan İstanbul tekkelerinin Milli Mücadele sırasında önemli görevler icra ettikleri bilinmektedir. Kazlıçeşme tekkesi de İngilizlerden ele geçen silahların Anadolu'ya sevk edilmesi hizmetini görmüştür. Tekkedeki mezarlıkta mezarların arasına tüneller kazılarak silahlar saklanmış sonra işgalci güçlere karşı kullanılmak üzere Anadolu'ya gönderilmiştir (Küçük, 2003: 151).

1925 Sonrası Kazlıçeşme Tekkesi

Yeşilzâde Mehmed Sâlih'in Rehber-i Tekâyâ'sına göre Yedikule'deki Perişan Baba tekkesi 1919 yılında İstanbul'daki on iki Bektaşi tekkesi arasında yer almaktaydı (Aşkar 2000:160; Galitekin 2003: 255). 1925 yılında tüm tekke ve zaviyelerin kapatılması kararı alınmasına rağmen Kazlıçeşme tekkesi bir süre daha açık kalmıştır. Küçük Abdullah Baba 1939 yılında vefat etmiştir (Yüksel 2002: 206). Daha sonra tekkede postnişin bulunmama-

22 Noyan, Kazlıçeşme tekkesinin son postnişini Küçük Abdullah Baba'nın kabrinin Mecidiyeköy mezarlığında olduğunu ve onun 1939 yılında vefat ettiğini ifade etmektedir. Noyan'a göre Küçük Abdullah Baba'nın mezar taşı kitabesinde şöyle yazılıydı: "Ey zâir karşında ve şu toprağın altında yatan merhum ve el-mağfur Abdullah Baba'yı hayır dua ile an, Katerin dergâhında Cafer Baba'dan tarikata girip Pirevinden de icazet alarak dünya muhabbetinden 29 sene bir mücerred Baba ve Kazlıçeşme dergâhında postnişin iken göçmüş olan bu merhumu rahmet ile yâd ve fatiha ile dilşâd eyle doğumu 1281 ölümü 1 Muharrem 1358(1939)" (Noyan 2002: 194; Yüksel 2002: 206)

sı sebebiyle zorunlu olarak tekke kapatılmış ve anahtarları devlet görevlilerine teslim edilmiştir. 1950 yılında Turgut Koca Baba Mısır'daki Kaygusuz Abdal tekkesi postnişini Ahmet Sırrı Baba tarafından Kazlıçeşme tekkesi postnişinliğine getirilmiştir. Ayrıca Turgut Baba'nın icazetnamesini Türkiye'de Bedri Noyan Dedebaba da uygun bulmuş, böylece Turgut Baba 1997 yılında vefat edinceye kadar tekkeyi canlı tutmuştur (Koca 2005: 184-185).

Kazlıçeşme tekkesi İstanbul'daki diğer Bektaşi tekkelerinde de görüldüğü üzere adeta mesire yeri gibi şehrin yoğun yerleşme alanının dışında kurulmuştu. Ancak özellikle Cumhuriyet döneminde giderek artan tabakhaneler ve deri boyahaneleri arasında kalmıştır (*Resim 1*'e bkz.). Bu tesisler her ne kadar belediye tarafından kamulaştırılıp yıktırılsa da konut olarak kullanılan ve bakımsız kalan tekke binalarının bir kısmı da ortadan kalkmış, geriye kalan iki katlı ana bina ise yarı yıkık durumda 1990'lara gelebilmiştir. Kazlıçeşme tekkesinin günümüzde yeniden faaliyete geçirilmesi için 1993 yılında kurulan Erikli Baba Kültür Derneği'nin girişimleriyle yaklaşık on yıllık çalışma sonucunda restore edilmiştir (Tanman 1994: 243).

Restorasyon öncesi Kazlıçeşme tekkesi moloz taşla örgülü bir duvar ile çevriliydi. Zakirbaşı Sokağı üzerindeki avlu kapısının etrafı küfeki taşından örülmüş olup kapı basık kemerli ve kilit taşı çıkıntılı idi. Avlu girişinin karşısında ve tekkenin ana binasının önünde bugünde mevcut olan Eryek(Erikli) Baba'nın üstü açık mezarı yer almaktaydı. Demir parmaklıklarla çevrili bulunan mezarın ayak ve baş ucunda silindir biçiminde, kitabesiz birer sütun vardı. İki katlı olan ana bina "L" biçiminde bir alanı kaplıyordu. Zemin kattaki bazı kargir duvarlar dışında bina tümüyle ahşap iskeletli duvarlarla inşa edilmişti. Yapının üst katı avlu tarafında bütün cephe boyunca uzanan bir çıkma ile genişletilmişti. Dikdörtgen pencereleriyle geçen yüzyıla ait bir ahşap meskeni andıran bu binanın kuzey kanadı çökmüş, geriye kalan ve son derecede harap durumda bulunan kısmı da önemli ölçüde tadil edilmişti. Fakat binanın özgün tasarımları ve fonksiyonları ortadan kalkmış bulunuyordu. Bununla birlikte "meydan odası" tabir edilen ibadet biriminin üst katta yer aldığı, yine bu katın güney yönünde yüklüklerle donatılmış odaların sıralandığı ve çökmüş olan odaların duvarlarında kalem işi bezemelerin ve teslim taşı gibi figürlerin varlığı görülmekteydi (*Resim 2*, *3* ve *4*'e bakınız). Ayrıca tekkenin eklentileri olarak has bahçe, selamlık, kameriye, mabeyn, taamhane, aşevi, kilerevi, sofa, mihman odası, şeyh odası, hamam, kahve ocağıvs kullanım alanları bulunmaktaydı (Tanman 1994: 243; 1997: 111-119).

Eylül 1939'de Pervititch tarafından çizilen tekke ve çevresine ilişkin krokide, "bu ana binadan başka, arsanın batı sınırı boyunca uzanan tek katlı ahşap bir yapı görülmektedir. Derviş hücrelerini barındırdığı tahmin edilebilen bu bina günümüzde tamamen ortadan kalkmış bulunmaktadır. Ana bina ile söz konusu tek katlı yapı arasında yer alan, demir çubuklardan mamul, daire planlı ve soğan kubbeli küçük kameriye, bir zamanlar çiçeklerin donattığı bu bahçede keyifli bir sohbet köşesi olarak tasarlanmıştır." (Tanman 1994: 243; 1997: 113-115).

İşte son dönemde bu halde bulunan tekke yaklaşık üç dönümarazi üzerinde eski Türk konağı tarzında ve ahşap köşk şeklinde düzenlenerek Bakanlar Kurulu'nun 28.05.1996 tarih 96/8249 sayılı kararı ile Erikli Baba Kültür Derneği'ne tahsis edilmiştir. Bugün ziyaretçilerin hizmetine açık olan tekkede geleneğe uygun olarak haftada iki gün cem ayini yapılmakta, semahlar dönülmekte, kurbanlar kesilmekte ve lokmalar paylaşılmaktadır.

Tekkenin deniz manzaralı ikinci katında yapılan ibadetin dışında semah ve bağlama öğrenmek isteyenlere de kurslar verilmektedir. Ayrıca burada İngilizce, üniversiteye hazırlık, ev hanımlarına el becerisi, halk müziği ve tasavvuf müziği kursları da açılmaktadır. Tekkenin aşevinin kapısı herkese açık olup günün her saatinde tekke mutfağında çay hizmeti bulunmaktadır. İlave olarak tekke kütüphanesi de okumayı sevenlere ve tasavvuf konusunda bilgi edinmek isteyenlerin hizmetindedir.

Kazlıçeşme Tekkesi Haziresi

Kazlıçeşme tekkesinde diğer İstanbul tekkelerinde de sık rastlanan hazire geleneği vardı. Hazirede tekke postnişinleri ve dervişlerinin yanı sıra devrin devlet adamları ve halktan kişilerin de mezarları bulunmaktaydı. Kazlıçeşme tekkesinin haziresi üzerine Nicolas Vatin ve Thierry Zarcone tarafından yapılan çalışmada 1991-1993 yıllarında burada 44 mezar taşı tespit edilmiştir. Ayrıca mezar taşı kitabelerindebulunan kişi isimleri, yer adları ve tarihleri içeren bir indeks hazırlanmıştır. Hazirede mevcut mezar taşlarınınhemen hemen tamamının kitabeleri okunabilir durumdadır. Sadece bir kaçı

kırık olduğundan sadece bir kaç kelimesi okunabilmekte, taşlardan birinin üzerinde ise herhangi bir yazı görülmemektedir (Vatin-Zarcone 1997: 88-109). Aslında eskiden buradaki mezar sayısının daha fazla olduğu, bir bölümünün şahidelerinin zamanla ortadan kalktığı veya çalındığı, diğer bir bölümün ise Zeytinburnu belediyesi tarafından çevre düzenlemesi yapılırken tekkenin meydan evi dışındaki müştemilatıyla beraber yok edildiği anlaşılmaktadır. Yine Zeytinburnu belediyesince yapılan ihata duvarında bazı mezar taşları ve mermer lahit parçalarının kullanıldığı, bu sebeple tahrip edilen mezar taşlarının da mevcut bulunduğu tespit edilmekte, ancak bunların sayısı bilinememektedir.

Hazirede gömülü olanların tamamına yakınının Bektaşi babası veya mücerred Bektaşiliğebağlı olduğu görülmektedir. Tekke haziresi ve mensupları ile ilgili en dikkat çeken yön buradaki Bektaşi babalarının ve diğerlerinin çoğunun Arnavut asıllı olmasıdır (Vatin-Zarcone 1997: 84-85). Mezar taşlarından dokuzu Hüseynî taclı ve teslim taşlıdır. Yedi şahide de ise Hüseynî tac ve teslim taşı kabartma şeklinde resmedilmiştir. Mezar taşlarında sık sık âl-i abâ, Ali rifet, Ali siret, Hüseynî meşreb, imdâd-ı yâ Hüseyn ve ehl-i beyt ifadeleri geçmekte; Kerbela olayına göndermeler yer almaktadır.[23]

Tekkenin doğusunda bulunan hazirede tekkenin banisi Şem'î Ebubekir Efendi (ö. 1823/1824)'nin yanı sıra tekke postnişinleri Mehmed Baba (ö. 1799/1800), Hacı Mehmed Perişan Baba (ö. 1866/1867), Hafız Mustafa Baba (ö. 1872), Gani Baba (ö. 1872), Ahmed Baba (ö. 1885), Zikrî Baba (ö. 1889-1890), Hacı Hasan Baba (ö. 1892) ve Hamdi Baba (ö. 1909)'nın mezar taşları mevcuttur. Yukarıda bu zatlardan bahsedilirken dipnotlarda mezar kitabeleri verilmiştir. Bu kitabelerde vefat tarihlerinin yanı sıra postnişinler hakkında tarihi bilgiler verilmektedir. Bu yönüyle sözü edilen kitabeler tekkenin tarihinin aydınlatılmasında önemli kaynaklardır. Ayrıca Premedi'deki Fraşer tekkesi dervişlerinden Hacı Derviş Mümin'in mezarı da tekke haziresindedir (Vatin-Zarcone 1997: 104).

Tekke haziresindeki meşahir-i kuzzatdan Niğde Sancağı naibi Ergirili Zekeriya Künizade Süleyman Fehmi Efendi (ö. 1901)'ye ait mezar taşı son dönemde Bektaşi tekkelerinin müdavimleri arasında ulema sınıfından olanların da bulunduğunu göstermektedir.[24] Rumeli beylerbeyliği yapan ve Bektaşilikten nasip alan Timur Paşa (ö. 1887/1888)[25] ile Mirliva Settâriyeli Süleyman Paşa (ö. 1907)'nın ((Vatin-Zarcone 1997: 97) mezarı da burada yer almaktaydı. Bunlara ilave olarak Binbaşı Ahmed Ağa (ö. 1875/1876)'nın mezarının da burada olması askeriyeden de tekkenin müdavimleri bulunduğunu ortaya koymaktadır.[26] Muharrem ayında kalp krizi sonucu vefat eden "ehl-i beyt bendelerinden" Tabib Binbaşı Haydar Bey (ö. 1924/1925)'in mezarı da Kazlıçeşme tekkesindedir. Mezar taşı kitabesine göre bu zat "hüseynî meşreb, pakize meslek, marifet-perver" idi (Vatin-Zarcone 1997: 100). Yine aslen Ergili ve Paşazadelerden Arşibeyzâde Mustafa Tevfik Paşa (ö. 1889)'nın da mezarı Kazlıçeşme tekkesi haziresindedir.[27] Ayrıca Darphane-i amirede sikke-i hümayun muavini Seyyid Mehmed Sabit Efendi (ö. 1871)'nin ve onun mahdumu İsmail Bey (ö. 1869)'in mezarları buradadır (Vatin-Zarcone 1997: 94-95).

23 Mezar taşı kitabelerinde yer alan "âl-i abâ", "dâr-ı âl-i abâ", "dem-i sûre-i âl-i abâ", "hamse-i âl-i abâ", "hubb-ı hânedân-ı ehl-i beyt", "ehl-i beytin aşkı ile me'luf", "hasreten ehl-i beyt-i Mustafa", "divan-ı ehl-i beyt", "imdâdı yâ Hüseyn", "Hüseynî meşreb", "ruh-ı şehid-i Kerbela", "deşt-i Kerbela" ifadeleri için bkz. Vatin-Zarcone 1997: 88, 90, 91, 96, 97, 98, 100, 101, 104.

24 Künizâde Süleyman Efendi'nin mezar kitabesi şöyledir: "Hû ey zâ'ir sâhib-i nefes hubb-ı süvârın meyli kes dünyâda kalmaz hiç kes Allah bes bâkî heves meşâhir-i kuzzâtdan Niğde sancağı nâ'ib-i lâhıkı Ergirili Zekeriya Küni-zâde Süleymân Fehmi Efendinin ruhuna fatiha sene 1319 fî 28 receb". Vatin-Zarcone 1997: 102.

25 Timur Paşa'nın mezar taşı kitabesi şu şekildedir: "Hû dost Rumeli beglerbegi idi zamanında makâmın genc-i vahdet eyledi mevlâ bu paşanın yedullah mektebinde dersin öğrenmiş nasib almış habîr-i nüktedânıdır tevellâ ve teberrânın hayâtında vefâtın etdi hep yârânına ihbâr bu agâh-ı avâkıb mazharıdır sırr-ı sübhânın erenler destgîr ü hemdemidir rûhu şâd olsun yazıldı eşrefen dürdâne-i eşkümle târihin vilâyet evci oldu merkâdı Timur Paşanın sene 1305." Vatin-Zarcone 1997: 93.

26 Binbaşı Ahmed Ağa'nın mezar taşı kitabesi şu şekildedir: "yâ Hû ecel peymânesin çerh-i hüvvem-i gerdûndan edüb memlû sunar sabr eyle yâ Hû ayş-ı dehrûn olma ayyâşı bakub binbaşı Ahmed Ağanın senginden al ibret alâmât-ı mekâbir olmak üzre dikdiler taşı... ciğer revan etdi kız karındaşı tamâmî târihince zikrî bozdı çerh-i ahkâmın kara toprakda iskân oldu eyvâh cism-i binbaşı sene 1292." Vatin-Zarcone 1997: 99-100.

27 Paşa'nın mezar taşı kitabesi şu şekildedir: "an asl-ı Ergirili Ali-rifet Paşazâdelerinden Arşî-begzâde Mustafa Tevfik Paşa eyledi azm-ı cinân eylesün Mevlâ perestârın hıbbân ü hûriyân hânedân ve hânedan-zâde necîb ibn necîb ârif-i her müşkilât-ı devlet idi her zaman çâr bâğ-ı bî-bekâda göz göre oldu dirig kurretü'l-ayn-ı ulu'l-ebsar iken gözden nihan merkadın yapdı hayâtında zihî kalb-ı fekân mülheminle edüb keşf-i ma'ad kün fekân hâtif-ı gâ'ib eşrefen telvih eder târihin sahn-ı tubada hırâm etdükçe ol sürurdan sene 1307 Râ 21." (Vatin-Zarcone 1997: 92).

Kazlıçeşme haziresindeki mezar taşlarının büyük bir bölümü hanımlara aittir. On altı hanıma ait olan bu taşların kitabeleri de çok açıktır. Hazirede medfun olan bu on altı hanımdan yedisinin isminin "Fatma" olması dikkat çeken bir husustur.Bir diğer husus haziredeki kadın mezarlarının şahide ve lahidlerinin birer sanat eseri hüviyetini taşımalarıdır.

Bu hanımların dönemin tanınmış meşayihinin yakınlarından, devlet ricalinden, eşraf ve ailelerinden oldukları tespit edilmektedir. Bunlar Beyrut valisi İbrahim Halil Paşa'nın eşi ve merhum Ahmet Rasim Paşa'nın kızı Fatma Nezhiye Hanım (ö. 1908); Erzurum rüsumat nazırı Ali Rıza Efendi'nin kızı Fatma Hatem Hanım (ö. 1884); Mirliva Settâriyeli Süleyman Paşa'nın eşi Behiye Hanım (ö.1914); Tabib Binbaşı Haydar Bey'in kız kardeşi Zehra Hanım (ö. 1929); ulemadan Servili Ahmet Tevfik Efendi'nin 47 yaşında vefat eden eşi Fatma Zehra Hanım (ö. 1904); Uşşâk Süleyman Paşa'nın validesi, "ehl-i beytin aşkı ile me'lûf" olan Emine Hanım; Servi kasabası eşrafından Hacı Kadızâde Haşim Efendi'nin zevcesi ve eski erzak-ı askeriye mütahitlerinden Ahmet Necati Efendi'nin kız kardeşi Fatma Baise Hanım (ö. 1895); yine Servi kasabası eşrafından Ahmet Necati Efendi'nin kızı ve Galip Efendi'nin eşi Hüsniye Hanım (ö. 1890); aynı şekilde Servi eşrafından Hacı Halilzâdelerden, Çorlu tüccar ve eşrafından Galip Efendi'nin kızı Fatma Aliye Hanım (ö. 1907); Filibe'nin ileri gelen ailelerinden Hulki Efendi'nin zevcesi ve Haleblizâde'nin kızı Fatma Sabire Hanım (ö. 1892); Azmibeyzâde Hasan Refet Bey'in eşi Alâdil Hanım (ö. 1880);Leskovik ailelerinden Hayrettin Nedim Bey ile Fatma Raziye Hanım'ın evladı, Fraşerli Cafer Tevfik Bey'in zevcesi Fatma Melek Hanım (ö. 1918); Köprülü Mehmed Paşa sülalesinden, Edirne eşrafından Hacı Hasan Bey Efendi'nin kızı, Arız Baba tekkesi postnişini Tevfik Baba'nın eşi Amine Hanım (ö. 1879)'dır (Vatin-Zarcone 1997: 94-104; Yüksel 1997: 54).

Ayrıca tekke haziresinde hastalıktan Muharrem ayında vefat ettiği anlaşılan Münire Hanım (ö. 1894), ömründen lezzet almadan vefat eden Mîr Hasan'ın kızı Feride Hanım (ö. 1874) ve mezar taşı toprağa gömülü olduğundan adından başka bilgi sahibi olunamayan Ayşe Hatun'un mezarları bulunmaktadır (Vatin-Zarcone 1997: 95, 102, 104-105)..

Bunlarla birlikte genç yaşta verem hastalığından vefat eden Korça'ya bağlı Duşar köyünden Ragipoğlu Hilmi Duşharî Bey (ö. 1924)[28] ve İzzet (ö. 1902)'in;yine vuslat muhabbeti içerisinde, erken yaşta hayata veda eden Azizbeyzâde Lütfi Bey (ö. 1882)'in;Tırhala'ya bağlı YeniÇatalca'dan "muhlis-i bende-i âl-i abâ" Mustafa Bey (ö. 1885)'in mezarları da tekke haziresindedir (Vatin-Zarcone 1997: 89, 93-96). Ayrıca Topkapı'da faaliyet gösteren Takkeci tekkesi haziresinden de Kazlıçeşme tekkesi haziresine nakledilen mezar taşları olmuştur. Bunlardan biri Takkeci tekkesi postnişini Büyük Abdullah Baba (1853-1921)'ya aittir.[29]

Sonuç

Kazlıçeşme Bektaşi tekkesinin menşei Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarına veya İstanbul'un fethine kadar geri götürülmektedir. Tekke bir Horasan ereni olan Eryek (Erikli) Baba tarafından tesis edilmiştir. Ancak tekkenin tarihini aydınlatan vesikalar XVIII. yüzyılın ikinci yarısından daha geri gitmemektedir.

Şem'î Ebubekir Ağa tarafından inşa ettirildiği tespit edilen tekkede 1826'ya değin Şütürşumar Mehmed Baba ve Hüseyin Baba postnişinlik yapmıştır. 1826 yılında Yeniçeri ocağıyla birlikte Bektaşiliğin de yasaklanması üzerine Kazlıçeşme tekkesi yıktırılmış, tekrar inşa edilip faaliyete geçirilmesi için uzun süre beklemek gerekmiştir.

Kazlıçeşme tekkesi hakkında elimizde bulunan bilgilerin çoğu 1826 sonrasına aittir. Bu tarihte ortadan kalktığı tespit edilen tekke XIX. yüzyılın ikinci yarısından tekrar tesis edildikten sonra Bektaşilik içerisinde ve bilhassa İstanbul'da önemli fonksiyonlar icra etmiştir. Perişan Mehmed Ali Baba tarafından yeniden ihya edilen tekke kısa zamanda eski canlılığına kavuşmuştur.Tekkenin faal duruma gelmesinde Hafız Mustafa Baba'nın da

28 Hilmi Dusharî Bey'in 1932 de yapılan mezar şahidesinin üst bölümü Latin harfleriyledir. Alt bölümü ise yine Latin harfleri ile Arnavutça yazılmıştır. Hazirede kitabesi Latin harfleri ile yazılmış tek şahide budur. Vatin-Zarcone 1997:89.

29 Büyük Abdullah Baba'nın Kazlıçeşme tekkesi haziresindeki mezar taşı kitabesi şu şekildedir: "Hû dost sâki-i kevser Ali rahında ol merd-i safâ sâlikan-ı aşka olmuşdu hemîşe rehnüma öyle bir âşıkdı kim meyhâne-i endîşede içdiği câm-ı muhabbet sevdiği âl-i abâ iş bu dergâh içre bir baba-yı alî-kadr idi etmedi dünya ve mâ-fihaya asla iltica şâh-ı merdân nûr-ı yezdân himmet-i pîrân ile hidmet etdi dergâh-ı Hünkara bâ-sıdk ü vefâ dest-i sâkî-i ecelden bir piyâle nûş edüb tarik-i cism ü cihân oldu bi-aşk-ı murtezâ hânedân-ı ehl-i beyt olsun şefî ü yâveri hemdem olsun rûhuna rûh-ı şehîd-i Kerbelâ çıkdı üç Bektaşi tarih-i tamâmın söyledi etdi Abdullah Baba şâh-ı şehîde cân feda 1339." (Vatin-Zarcone 1997: 88; Noyan 2002: 186-187; Yüksel 2002: 210).

dikkate değer bir rolü vardır. Onun tesis ettiği vakıf sayesinde tekke yıllarca ayakta kalmıştır. Bu süreçte tekkede Gani Baba, Hacı Hasan Baba, Hamdi Baba ve Abdullah Baba gibi postnişinler görev almıştır. Bunlardan "Küçük" lakabıyla anılan Abdullah Baba tekkenin son postnişini olmuştur.

Kazlıçeşme tekkesinin Milli Mücadele sırasında İngilizlerden ele geçen silahların Anadolu'ya sevk edilmesinde yaptığı hizmet ayrıca öneme haizdir. Keza tekkedeki mezarlıkta mezarların arasına tüneller kazılarak silahlar saklanmış sonra işgalci güçlere karşı kullanılmak üzere Anadolu'ya gönderilmiştir. 1925 yılında tekke ve türbelerin kapatılışına kadar faaliyetlerini devam ettiren Kazlıçeşme tekkesi günümüzde restore edilerek halkın istifadesine sunulmuş ve önemli bir inanç merkezi haline getirilmiştir.

Kazlıçeşme tekkesinin haziresine bakıldığında burada tekke postnişinleri ve dervişlerinin yanı sıra devrin devlet adamları ve halktan ileri gelen kişilerin de mezarları bulunmaktadır. Haziredeki mezarların çoğu Bektaşi babası ve mücerred Bektaşiliğe bağlı kişilerden oluşmaktadır. Ayrıca tekke haziresindeki Bektaşi babalarının ve diğerlerinin çoğunun Arnavut asıllı olması dikkat çeken bir diğer yöndür. Hazirede Niğde Sancağı naibi Ergirili Zekeriya Künizade Süleyman Fehmi Efendi'ye ait mezar taşının yer alması son dönemde Bektaşi tekkelerinin müdavimleri arasında ilmiye sınıfından olanların da bulunduğunu göstermektedir. İlave olarak hazirede Rumeli beylerbeyliği yapan Timur Paşa, Mirliva Settâriyeli Süleyman Paşa, Binbaşı Ahmed Ağa ve Tabib Binbaşı Haydar Bey'in mezarlarının da burada olması askeriyeden de tekkenin müdavimleri bulunduğunu ortaya koymaktadır. Haziredeki mezar taşlarının önemli bir bölümü ise dönemin tanınmış meşayihinin yakınlarından, devlet ricalinden, eşraf ve ailelerinden oldukları tespit edilen hanımlara aittir.

KAYNAKLAR

1. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), A.MKT.UM, 299/49.

BOA, BEO.AYN. d, nr.284, s.33;BEO.AYN. d, nr.287, s.77.

BOA, EV.MKT, 1721/16; EV.MKT, 1842/5; EV.MKT, 2404/60; EV.MKT, 3350/100.

BOA, EV.MKT.CHT, 402/140; EV.MKT.CHT, 437/7; EV.MKT.CHT, 607/120; EV.MKT.CHT, 671/28; EV.MKT. CHT, 782/33.

BOA, HAT, 290/17351; HAT, 293/17453; HAT, 500/24493.

BOA, MAD, 9731, s.406; MAD, 9766, s.338; MAD, 9773, s.177.

BOA, MB 110/27.

BOA, Mühimme-i Asakir-i Defteri, nr.26, s.15.

İstanbul Müftülüğü Evkaf Müfettişliği (İMEM), Defter nr.738, s.186, İMEM, Defter nr.722, s.73; İMEM, Defter nr.767, s.57.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), Defter nr. 892, s.278; VGMA, Defter nr.132, s.256; VGMA, Defter nr.1860-2A, s.60, 113; VGMA, Defter nr.889, s.44; VGMA, Defter nr.897, s.195; VGMA, Defter nr.988, s.139; VGMA, Tekâyâ ve Zevâyâya Mahsûs Defter, nr.109 (366), s.19.

2. Kaynak Eserler ve Araştırmalar

Ahmed Cevdet Paşa (1309), *Tarih-i Cevdet*, c.XII, Dersaadet.

Ahmed Lütfi Efendi (1290), *Tarih-i Lütfi*, c.I, İstanbul.

Ahmed Rıfkı (1328), *Bektaşi Sırrı*, c.II, İstanbul.

Albayrak, Sadık (1996), *Son Devir Osmanlı Ulemâsı,* c.V, İstanbul.

Aşkar, Mustafa (2000), "Son Dönem Tekke Mecmûalarından Yeşilzâde Mehmed Salih Efendi'nin Rehber-i Tekâyâ'sı", *Tasavvuf*, Sayı 3, s.129-166.

Ayvansarâyî Hüseyin Efendi-Alî Sâtı Efendi-Süleymân Besîm Efendi (2001), *Hadîkatü'l-Cevâmi': İstanbul Câmileri ve Diğer Dînî-Sivil Mi'mârî Yapılar*, haz. Ahmed Nezih Galitekin, İstanbul.

Bandırmalızade Ahmed Münib Efendi (1307), *Mecmû'a-i Tekâyâ*, İstanbul.

Çetin, Atillâ (1981), "İstanbul'daki Tekke, Zaviye ve Hankahlar Hakkında 1199 (17884) Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, Sayı 13, s.583-590.

Emin Efendi (1305), *Menâkıb-ı Kethüdazâde El-Hac Mehmed Arif*, İstanbul.

Esad Efendi (1243), Üss-i Zafer, İstanbul.

Evliya Çelebi (1314), *Seyahatnâme*, c.I, İstanbul.

Galitekin, Ahmed Nezih (2003), *Osmanlı Kaynaklarına Göre İstanbul Câmi, Tekke, Medrese, Mekteb, Türbe, Hamam, Kütüphâne, Matbaa, Mahalle ve Selâtin* İmaretleri, İstanbul.

Hacı İsmail Beyzâde Osman Bey (1304), *Mecmû'a-i Cevâmi'*, c.II, Dersaadet.

Hasluck, F. W. (1973), *Christianity and Islam Under The Sultans*, New York.

http://www.zeytinburnu.com.tr, Erişim 5 Nisan 2013.

Işın, Ekrem (1994), "Bektaşîlik", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.II, s.131-137.

Koca, Şevki (2005), *Bektâşîlik ve Bektâşî Dergahları*, İstanbul.

Koca, Şevki (2002), "Makedonya'da Bir Erenler Ocağı Sersem Ali Baba (Tetova) Dergâhı", *Cem*, Sayı 120, s.17.

Koca, Turgut (1990), *Bektaşi Nefesleri ve Şairleri*, İstanbul.

Kocadağ, Burhan (1998), Şahkulu Sultan Dergahı ve İstanbul Tekkeleri, İstanbul.

Koçu, Reşad Ekrem (1961), "Bektaşiler Bektaşi Tekkeleri", İstanbul Ansiklopedisi, c.V, s.2447.

Küçük, Hülya (2003), *Kurtuluş Savaşında Bektaşiler*, İstanbul.

Mehmed Süreyya (Münci Baba) (1340), *Tarikat-ı Aliyye-i Bektaşiyye*, İstanbul.

Noyan, Bedri (2002), *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik*, c.V, Ankara.
Sadettin Nüzhet (1930), *Bektaşî Şairleri*, İstanbul.
Sertoğlu, Murat (1969), *Bektaşilik Nedir*, İstanbul.
Şapolyo, Enver Behnan (2004), *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul.
Şehsuvaroğlu, Halûk (2005), *Asırlar Boyunca İstanbul*, İstanbul.
Tanman, M. Baha (1994), "Perişan Baba Tekkesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.VI, s.242-243.
Tanman, Baha (1997), "Le Tekke Bektachi de Kazlıçeşme II. Emplacement, Architecture et Décoration", *Anatolia Moderna (Yeni Anadolu)*, VII, s.111-126.
Vatin, Nicolas-Zarcone, Thierry (1997), "Le Tekke Bektachi de Kazlıçeşme I. Étude Historique et Épigraphique", *Anatolia Moderna (Yeni Anadolu)*, VII, s.79-109.
YÜCER, Hür Mahmut (2003), *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl),* İstanbul.
Yüksel, Müfid (1997), "Kazlıçeşme'de Bektaşi Tekkesi, Eryek Baba", *Cem*, Sayı 70, s.48-55.
Yüksel, Müfid (2002), *Bektaşîlik ve Mehmed Ali Hilmî Dedebaba*, İstanbul.

EKLER

1. Belgeler

Belge 1. *Kazlıçeşme tekkesinin kapatılması ve yıktırılması ile ilgili arşiv kaydı* (BOA, MAD, 9766: 338).

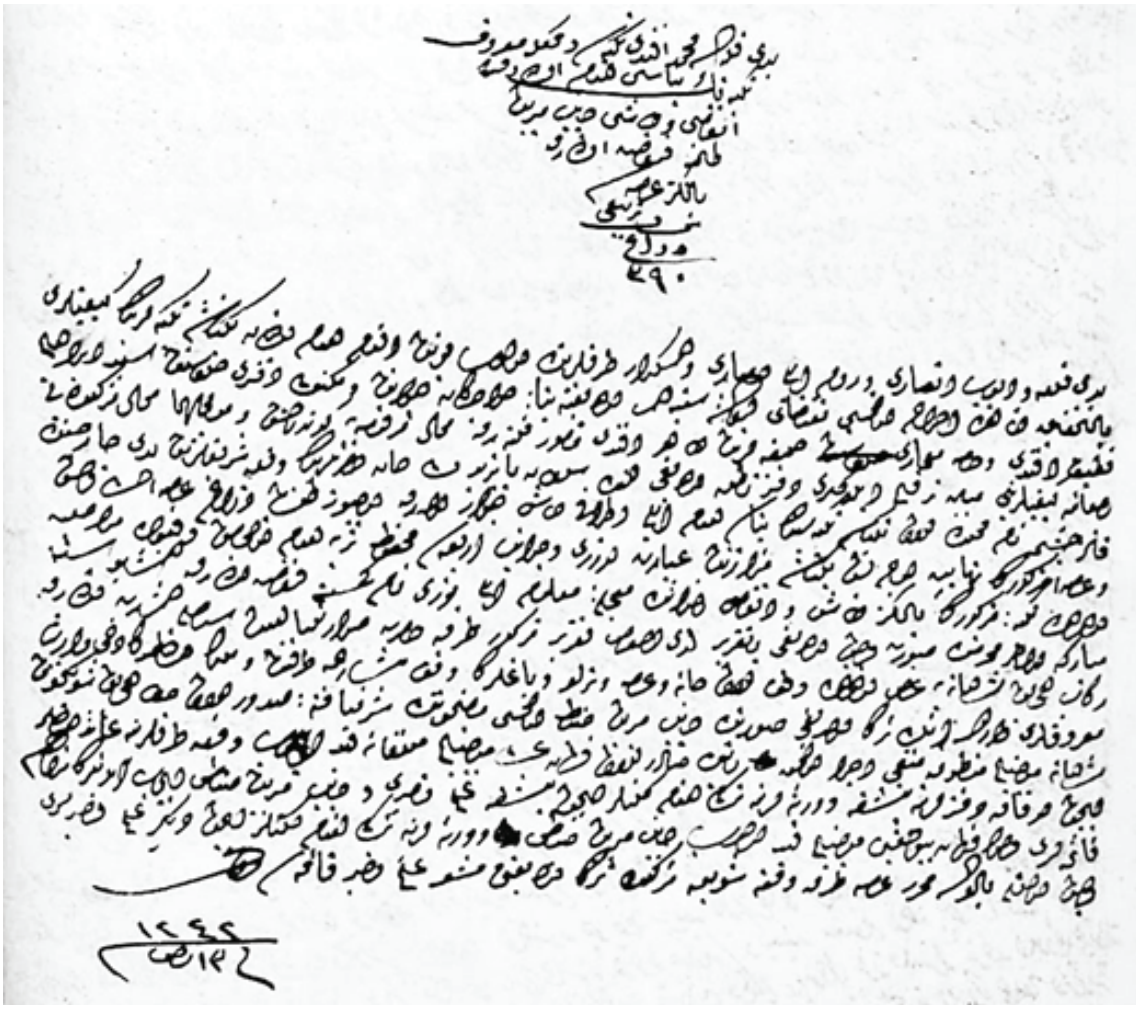

Kazlıçeşme tekkesinin kapatılması ve yıktırılması ile ilgili arşiv belgesinin transkripsiyonu (BOA, MAD, 9766: 338.)

Yedikule Mehmed Efendi tekyesi dimekle ma'rûf tekyenin binâsı hedm olunarak enkâzı ve taşı cânib-i mirîden talibine füruht olunarak yalnız arsa zirâ' 390

Yedikule ve Eyüb el-Ensâri ve Rumilihisârı ve Üsküdar taraflarında olub bundan akdem hedm olunan Bektaşi tekyelerinin keyfiyetleri bi't-tahkîk zâhire ihraç olunması muktezâ-yı irâde-i seniyyeden olduğuna binâ'en hovâcagân divanından ve mektûbi defteri hulefâsından Esseyyid İbrahim Latif Efendi ve hâssa mi'marı halifelerinden Tahir Efendi me'mûr kılınarak mahall-i merkûmeye gönderilmiş ve mumaileyha mahal-i merkûmeye gönderilmiş keyfiyetlerini mübeyyin terkîm eyledikleri defter-i nâtık olduğu üzere Sultan Bayezid Velî Hân hazretlerinin vakf-ı şerîflerinden Yedikule hâricinde Kazlıçeşme nâm mahallinde olan Bektâşi tekyesinin binâsı hedm ile etrafı taş duvâr olarak üç yüz doksan zirâ' arsa-i hâli olmuş ve arsa-i mezkûrun nihayet üç beş Bektaşi mezarından ibâret üzeri ve cânib-i erba'ası mahfuz türbe hedm olunmamış ve kuyûda mürâca'at olundukda mahall-i mezkûrun yalnız taş ve enkâz bi'l-müzâ'ide mu'accel-i ma'lûm ile Nuri nâm kimesneye füruht olunarak iş bu sene-i mübareke evâhir-i Muharremin-

de mübedderet verilmiş olduğu bâ takrîr-i lede's-savb takrîr-i mezkûr taraf-ı hazret-i sadâretpenahiden *işâret olunarak rikâb-ı hümâyûn-ı şahâneye arz olundukda vakf olan hâne ve arsa ve tarla ve bağların vakf-ı müşârünileyh tarafından ve mülk olanların* dahi vâris-i ma'rûfları var ise anlara terk olunduğu sûrette cânib-i mîrîden zabt olunması *şerefyâfte-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn-ı şevketmakrûn-ı şâhâne mûcibince mantûk-ı münîfi icrâ olunmak* bâbında sâdır olan fermân-ı âlî mûcibince mülknâme (?) kayd olunmayub vakf taraflarına â'id olanlar içün evkâf defterlerine başka ve vereselerine terki *lâzım gelenler içün başka ilmuhaberi ve cânib-i mîriden menût icâb edenlerin* mezâhim (?) kâ'imeleri verilmek fermân buyurulmağın mûcibince kayd olub cânib-i mîriden zabtı ve vereselerine terki lâzım gelenler içün diğer ilmuhaberleri verilmiş olmağla bâlâda muharrer arsa taraf-ı vakfa seneviyet-i tezkere (?) terk olunmağın başka ilmuhaber kâ'imesi verildi fî 13 Receb sene 1242.

Belge 2. *Kazlıçeşme tekkesinde Hafiz Mustafa Baba'nın tesis ettiği nükud vakfı vakfiyesi* (VGMA, Defter nr.988: 139).

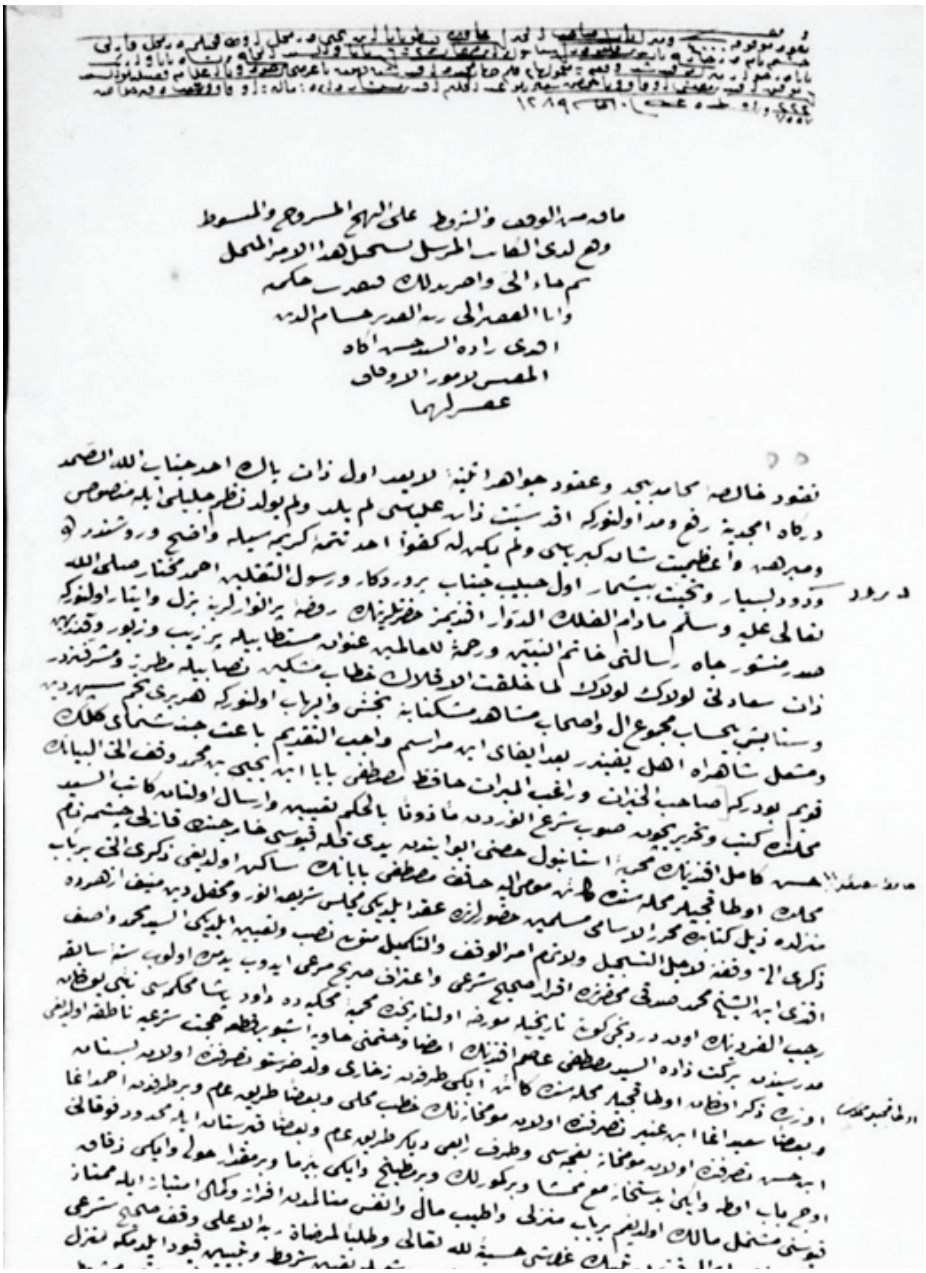

Kazlıçeşme tekkesinde Hafız Mustafa Baba'nın tesis ettiği nükud vakfı vakfiyesi transkripsiyonu (VGMA, Defter nr.988, s.139). vakf-ı nükûd-ı mevkûfe 4.000 guruş ve menzil sâhibü'l-hayrât Hâfız Mustafa Baba ibn Yahya der mahall-i Otakçılar der mahall-i Kazlıçeşme nâm der hâric-i Yedikule der İstanbul türbe-i Mehmed Baba ve Esseyyid Elhâc Perişan Baba ve Eryek Baba der civâr-ı menzil min kayd-ı şed vakfiye-i ma'mûl-i kalem-cihâr müceddeden kayd bâ arzuhâl arz ve bi'l-i'lâm fazîletlû Esseyyid Mehmed Tevfik Efendi müfti-i evkâf ve sa'adetlû Abdülhalim Efendi dâ'ire-i mâliye-i evkâf ve vakf-ı defter hülâsa 222/7557 ve 51/5 atik fî 10 Ca sene 1289

Hâk-ı mine'l-vakf ve'ş-şurût ale'l-himemü'l-mesrûh ve'l-mesût vak' lede'l-kâtibü'l-mürsel li-sicil hüdâü'l-emrü'l-müttehil sümme hâülâyi ve uhrid leke tensirî hükmüne ve innâ el-asr alâ residü'l-azîz Hüsameddin Efendizâde Esseyyid Hasan Agâh el-muhassü'l-umûrü'l-evkâf asr-ı lehümâ

Nükûd-ı hâlisa-i mehâm ve ukûd-ı cevâhir-i seyyine-i lâ-ya'ad ol zât-ı pâk ahad-i cenâbullah essamed dergâh-ı emcedine ref' u med olunur ki kudsiyyet-i zât-ı ulyâsı lem yelüd velem yüled nizâm-ı celîsi ile mensûs ve mübrehat ve azîmet-i şân-ı kibriyâsı velem yekün lehu küfüven ahad tetimme-i kerîmesiyle vâzıh ve ruşendir vürûd-ı besyâr ve nuhbet-i bîşimâr ol celîb-i cenâb-ı perverdegâr ve Resûlüs-sekaleyn Ahmed-i Muhtâr sallallahu te'âlâ aleyhi vesellem mâdâmü'l-fülkü'd-devvâr efendimiz hazretlerinin ravza-i pür envârlarına bezl ve îsâr olunur ki sadr-ı menşûr-câh-ı risâleti hâtimü'n-nebiyyîn ve rahmetü'l-âlemîn unvân-ı müstetâbıyla pürzîb ve zebûr ve kadr-ı behiyye zât-ı sa'âdeti levlâk levlâk lemâ hılfetü'l-eflâk hitâb-ı müşkîn nisâbıyla metrîz ve müşerrefindir ve sitâyiş-i bîhesâb mecmû' âl ve ashâb müşâhid-i müşkinâbına bahş ve'l-yehâb olunur ki her biri mübhem-i sepherdîn (?) ve meş'al-i şâhirullah ehl-i yakîndir ba'de îfâ-yı ayin-i merâsim vâcibü'l-takdîm bâ'is-i şemâ-yı külk-i kavîm budur ki sâhibü'l-hayrât ve râgıbü'l-mirât Hafız Mustafa Baba ibn Yahya bin Mehmed vakf-ı ati'l-beyânın mahallinde ketb ve tahrîr içün savb-ı şer'-i enverden me'zûnen bi'l-hükm ta'yîn ve irsâl olunan kâtib Esseyyid Hasan Kâmil Efendinin mahmiye-i İstanbul hüsnâü'l-bevvâbından Yedikule kapısı hâricinde Kazlıçeşme nâm mahalde Otakçılar mahallesinde kâ'in mûmaileyh Hafız Mustafa Babanın sâkin olduğu zikrî atî bir bâb menzilde zeyl-i kitâbda muharrerü'l-esâmi-i müslimîn huzûrlarında akd eylediği meclis-i şerîf-i enver ve mahfel-i dîn-i münîf-i ezherde zikrî atî vakfına li-ecli't-tescîl ve't-tamâm emrü'l-vakf ve't-tekmîl mütevellî nasb ve ta'yîn eylediği Esseyyid Mehmed Vâsıf Efendi ibn Eşşeyh Mehmed Sıdkî mahzarında ikrâr-ı sahîh-i şer'î ve i'tirâf-ı sarîh-i mer'î idüb yedimde olub sene-i sâbıka recebü'l-ferdinin on dördüncü günü tarihiyle müverrih ol tarihde mahmiye-i muhkiyede Davud Paşa mahkemesi nâ'ibi bulunan müderrisinden Bereketzâde Esseyyid Mustafa Asım Efendinin imzâ ve hatmını hâviye iş bu bir kıt'a hüccet-i şer'iyye nâtıka olduğu üzere zikr olunan Otakçılar mahallesinde kâ'in iki tarafdan Zohari veled-i Zarastov tasarrufunda olan bostan ve ba'zen Sa'id Ağa ibn Anber tasarrufunda olan mumhânenin hatab mahalli ve ba'zen tarîk-i âm ve bir tarafdan Ahmed Ağa ibn Hasan tasarrufunda olan mumhâne bağçesi ve taraf-ı râbi'i diğer tarîk-i âm ve ba'zen kabristan ile mahdûd fevkânî üç bâb oda ve iki abdesthâne ma'a memşâ ve bir kömürlük ve bir matbah ve iki bi'r-i mâ ve bir mikdar havlu ve iki zokak kapısını müştemil mâlik olduğum bir bâb menzili vâtîb-i mâl ve enfes-i menâlimden ifrâzve kemâl-i imtiyâz ile mümtâz eylediği nükûd îcü'l-vakt dört bin guruş hasbinallahu te'âlâ ve taliben li-merzâti yedi'l-a'lâ vakf-ı sahîh-i şer'î mü'eyyid ve hasbî sarîh-i mer'î muhalled ile vakf ve habs idüb şöyle ta'yîn-i şurût ve tebyîn-i kuyûd eyledim ki menzil-i mezkûru civârında medfûn Mehmed Baba ve Esseyyid El-Hâc Perişan Baba ve Eryek Ahmed Baba türbelerinde türbedâr olanlara meşrûta olub her asırda türbedâr bulunan zât menzil-i mezkûrda sâkin ve mutasarrıf ola ve nakd-i meblağ-ı mezkûr dört bin guruş dahi rehin-i kavî ve kefîl-i melî ve lede'l-hâce ikisinden biri ile bâ yed-i mütevelli önü on bir buçuk hesabı üzere ala vechi'l-helal istirbâh olunub hâsıl olan galle ve nemâsından senevî on iki vukıyye revgan-ı zeyt iştirâ olunub türbe-i mezkûrelerde beher gece birer aded kandil îkâd oluna ve yine galle-i merkûmeden vilâyet-i Anadolu'da Ankara sancağında defin-i hâk-ı ıtırnâk olan Hacı Bektaş Veli kuddise sırrehü'l-celî hazretleri türbe-i şerîfesinde türbedâr bulunan zâta senevî otuz guruş irsâl ve i'tâ oluna ve yine galle-i merkûmeden beher sene muharremü'l-harâmının onuncu günü menzil-i mezkûr âşûr itbah ve gelen züvâra it'âm olunub kâffe-i levâzımâtı içün senevî üç yüz yirmi guruş verile ve vakf-ı mezkûruma hayâtda oldukça ben ve ba'de'l-vefât müşârünileyh Hacı Bektaş Veli hazretleri türbe-i şerîfesi türbedârı bulunan zâtın inhâsıyla mücerred ve ehl ve erbâb ve müstehak bir kimesne mütevelli olub galle-i mezkûreden senevî yirmi guruş vazife-i tevliyet ola ve mürûr-ı eyyâm ve kürûr-ı i'vâm ile icrâ-yı şerâ'it-i mezkûre müte'azzire olur ise menâfi'-i vakf mutlaka fukara-i Müslimine sarf ve tebyîn-i kuyûd birle mevkûf-ı mezkûrları bundan akdem mütevellî-i mûmaileyhe teslîm eylediğimde ol dahi tesellüm ve kabz ve evkâf-ı sâ'ire mütevellilerinin tasarrufları misillü tasarruf eyledi dedikde gıbe't-tasdîki'ş-şer'î emr-i vakf tamam ve hâl teslîm-i encâm bulmuş iken vâkıf-ı mûmaileyh be-talak vakf-ı nükûda ve zimmetinde olan şurût ve kuyûda ve ba'dehu kavl-i adem-i lüzûma teşebbüs ve mütevelli-i mûmaileyh dahi sıhhat ve lüzûmuna zâhib olan e'imme-i dîn-i kavilleriyle mukâbele birle kâtib-i mûmaileyh huzûrunda kemâ hüve'l-mestûr ve'l-meşhûr fi'l-kütübü'l-fıkhiyye müterâfi'ân ve her biri münîfâsınca fasl ve hasm-ı talibân olduklarında kâtib-i mûmâileyh dahi cânib-i vakfı evlâ ve tesyîr-i meyânî-i hayrî aharı görüb âlimen bi'l-halâkü'l-hıyârî beyne'l-e'immeti'l-eslâf ve mürâ'iyen becemî' mâlâ yeddemtü fi'l-hükm bi'l-evkâf ala kavl-i minyerâh mine'l-e'immeti'l-müctehidîn rızvanullahi

te'âlâ aleyhim ecma'in vakf-ı mezkûrun evvelâ sıhhatine ve sâniyen lüzûmuna hükm-i sahîh-i şer'î ve kaza-i sarîh-i mer'î eylediğini kâtib-i mûmaileyh mahallinde ketb ve tahrîr ve ma'an mürsel-i emnâ-i şer'le meclis-i şer'e gelüb alâ vukû'a inhâ ve takrîr etmeğin ba'de't-tenfîzü'l-mu'teberi'ş-şer'î vakf-ı mezbûr sahîh ve lâzım ve münhatim olub min ba'd nakzı ve tahvîli mahâl ve tebdîl ve tağyîri vâkıf mûmaileyden gayra adîmü'l-ihtimâl oldu cerâ zâlike ve hurrire fi'l-yevmi's-sâbi' ve'l-ışrîn min zilhicceti'ş-şerîfe li-sene erba' ve semânîn ve mi'eteyn ve elf

Şuhûdü'l-hâl

Mahalle-i mezbûre imâmı Hasan Efendi ibn Mustafa

Hüseyin Fahri Efendi ibn Hüseyin

Nüvvâbdan Ahmed Efendi ibn Salih Hayri

Hafız Ahmed Efendi ibn İsmail

Ömer Ağa ibn Abdullah

El-Hâc Mehmed Efendi ibn El-Hâc Ali

İsmail Hakkı Efendi ibn Mehmed Salih

Ali Efendi ibn Hasan

Ahmed Cemal Efendi ibn El-Hâc Ebubekir ve gayruhüm

2. Resimler

Resim 1. Pervititch'in Eylül 1939 Tarihli Krokisinde Kazlıçeşme Tekkesi (Tanman 1997: 113).

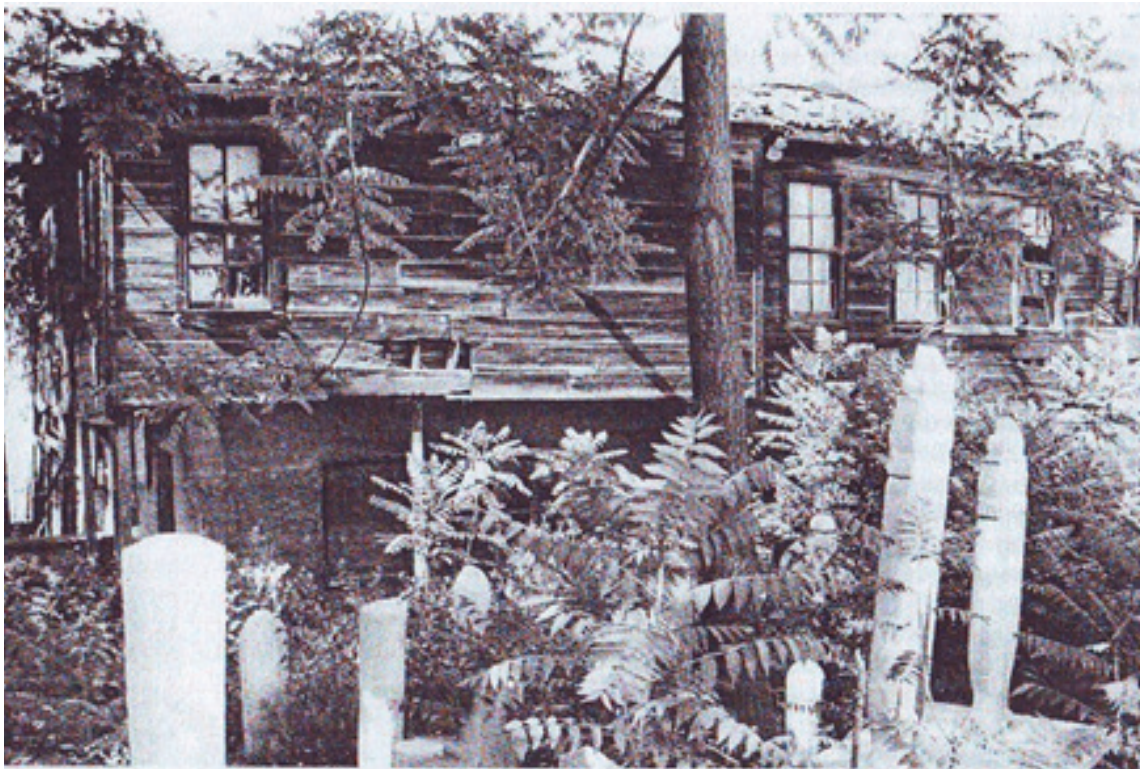

Resim 2.Kazlıçeşme Tekkesinin Restorasyon Öncesi Hali (1994)(Tanman 1997: 115).

Resim 3.Kazlıçeşme Tekkesinin Restorasyon Öncesi Hali (1994) (Tanman 1997: 118).

Resim 4.Kazlıçeşme Tekkesinin Restorasyon Öncesi Hali (1994) (Tanman 1997: 118).

Resim 5.Restorasyon Sonrası Kazlıçeşme Tekkesi ve Eryek (Erikli) Baba Türbesi (http://www.zeytinburnu.com.tr, Erişim 5 Nisan 2013)

Resim 6.Kazlıçeşme Tekkesi Haziresinin Bugünkü Hali (http://www.zeytinburnu.com.tr, Erişim 5 Nisan 2013).